

Mälardalens Högskola
Institutionen för Samhälls- och Beteendevetenskap
Socialpsykologi C
BO0200 HT-06

När du tiger - samtycker du då?

**Den utsattes upplevelser av de passiva deltagarna i
en mobbningsituation**

Författare 1: Erja R Forsbäck
Författare 2: Eija R Johansson

Handledare: Tomas Kumlin
Examinator: Sverre Wide

Förord

Vi vill genom dessa ord framföra ett tack till de personer som på olika sätt bidragit till att denna uppsats har kunnat genomföras.

Ett tack till föreningen Stopp som bidragit med intervjupersoner samt ett tack till de personer som frågade sina vänner om de ville ställa upp i undersökningen.

Ett varmt tack vill vi speciellt rikta till våra respondenter. Utan er hade vi aldrig kunnat göra denna undersökning. Ni ställde upp och berättade om gripande händelser i era liv till två personer som ni inte kände. Vi hoppas verkligen att vi åstadkommit något som kanske kan hjälpa andra människor i framtiden.

Vi vill även tacka vår handledare Tomas Kumlin för sin granskande blick och för att ha gett oss konstruktiv kritik genom arbetets gång.

Till sist vill vi även tacka nära och kära för att ni orkat med oss, våra travar av böcker och när vi befunnit oss i vår egen värld. Kicka, Ari och Arja vill vi nämna vid namn och hur ovärderliga deras kommentarer, ifrågasättande och uppmuntran har varit.

TACK

Västerås den 9 januari 2007

Erja R Forsbäck & Eija R Johansson

Innehåll

1. Introduktion	5
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	6
1.3 Definition av viktiga begrepp	6
1.4 Vad säger lagen om mobbning/kränkande särbehandling	7
1.5 Avgränsningar	8
1.6 Dispositioner	9
2. Tidigare forskning	10
2.1 Mobbningens orsak och uppkomst	10
2.1.2 Mobbningens konsekvenser	11
2.2 Passiva deltagare	11
2.2.1 Passivitetens problematik	12
2.2.2 Den passivas roll och agerande i mobbningsituationen	13
2.2.3 Orsaker till de passivas agerande i en mobbningsituation	14
2.2.4 Mobbningssituationens konsekvenser utifrån den utsattes och de passiva deltagares perspektiv	15
2.3 Slutsatser om tidigare forskning	16
3. Teoretisk och begreppslig referensram	18
3.1 Symbolisk interaktionism	18
3.2 Goffman	19
3.2.1 Ritualer	20
3.2.2 Identitet	22
3.2.3 Interaktion mellan samhälle och individ	23
3.3 Eriksson	25
3.3.1 Det administrativa och det sociala systemet	25
4. Metod	26
4.1 Val av metod	26
4.2 Förförståelse	27
4.3 Kritik av Grundad teori	27
4.4 Urval och datainsamling	28
4.5 Etiska regler	29
4.6 Analys	30
5. Resultat	32
5.1 Förlust av stöd i det sociala systemet	32
5.1.1 Förlust av stöd "den sköra tråden"	32
5.1.2 Förlust av stöd "den sköra tråden som brustit"	34
5.1.3 Förlust av stöd i samhällssystemet	34

5.2 Situationsisolering	36
5.2.1 Situationsisolering i sociala systemet	36
5.2.2 Situationsisolering i samhällssystemet	36
5.3 Interaktionsbrist	36
5.3.1 Interaktionsbrist i sociala systemet	37
5.3.2 Interaktionsbrist i samhällssystemet	37
5.4 Rollåsning	38
5.4.1 Rollåsning i sociala systemet	38
5.4.2 Rollåsning i samhällssystemet	39
5.5 Tillitsförlust	39
5.5.1 Tillitsförlust i sociala systemet	40
5.5.2 Tillitsförlust i samhällssystemet	40
5.6 Identitetsförlust	41
5.6.1 Identitetsförlust "att vara någon"	41
5.6.2 Identitetsförlust "att vara ingen"	42
5.7 Sammanfattning av resultat	43
6. Diskussion	45
6.1 Diskussion kring vår undersökning och tidigare undersökningar	45
6.2 Diskussion kring vår undersökning och den teoretiska och begreppsliga referensramen där vår modell beskrivs mer ingående	48
6.3 Den teoretiska modellen i ett samhälligt perspektiv	51
6.4 Kritik av studien	54
6.5 Förslag till fortsatt forskning	55
7. Abstrakt	56
8. Referenslista	57
Bilaga 1	60
Bilaga 2	61
Bilaga 3	62

1. Introduktion

Sent en natt på 60- talet blev en ung kvinna vid namn Catarine (Kitty) Genovese mördad i New York City. Mordet ägde rum i den respektabla stadsdelen Kew Gardens. Den vansinnige knivmördaren avlägsnade sig tre gånger från platsen men återkom varje gång för att tillfoga sitt offer nya hugg. Det tog honom en halvtimme att fullborda mordet. Medan hon attackerades ropade Kitty Genovese hela tiden på hjälp. Efteråt framgick att minst 38 personer hade stått i sina fönster och bevittnat mordet. De 38 ögonvittnena företog sig ingenting alls. Ingen kom sig ens för med att ringa till polisen.¹

Varför reagerar ingen och varför agerar ingen när andra medmänniskor far illa? Vad tänker man om människans agerande när man hör en sådan berättelse? Många kanske tänker att dessa vittnen inte handlade, men vi säger att dom gjorde det. Dessa vittnen handlade faktiskt, de tog beslutet om att inte göra något. Människan visar sitt ställningstagande med sitt kroppsspråk och det ger signaler till andra människor om vad man vill vara i den aktuella situationen. När vi möter andra individer så tittar vi på varandra för att finna ledtrådar om hur vi ska förhålla oss i situationen och vilka steg vi ska ta i nästa fas. Samspelet mellan individer är således en väldigt aktiv process. Hur vi agerar i en situation kan ge följder för hur agerandet kommer att ske i nästa situation. Interaktionen har en stor betydelse för situationen och Goffman menar bland annat att hur passiva vissa individers roller tycks vara, så ger de ett intryck på situationen eftersom de uppvisar en respons på den agerande individens handlingar.² Därmed kan man också säga att ett ickeagerande också är ett agerande.

Detta fenomen kan också betraktas i andra situationer och fenomenet ovan för oss till vad som händer eller rättare sagt inte händer i mobbningsituationer. Även i en mobbningsituation finns det vittnen. När en mobbningsituation uppstår finns det i 85 % fallen andra människor i närheten. Dessa människor kallas även för de passiva deltagarna, outsiders eller bystanders. Hit räknas individer som föräldrar, lärare, studenter, arbetskamrater eller andra människor som hört eller sett vad som pågår. Definitionen av dessa passiva deltagare är att de inte ingriper eller agerar för att hjälpa den som blir utsatt. De tar heller inte ställning till den som mobbar och de deltar eller agerar inte med mobbaren.³ Interaktionen som sker mellan de passiva deltagarna och mobbaren ger intryck till mobbaren att hans eller hennes beteende är

---

¹ Asplund 1991:123

² Goffman 2000:18

³ Salmivalli 1999

tillåtet och därmed kan mobbningen fortgå.⁴ Kan det vara så att interaktionen som de passiva deltagarna har med mobbare är en omedveten handling? Men det är dock en handling som mobbaren tar kraft ifrån. Vad vet man om hur de passiva deltagarna påverkar den utsatte? Kan man utsätta en människa för obehag genom att inte agera? Är det bara mobbaren som på ett aktivt sätt utsätter den mobbade för negativa handlingar eller orsakar obehag genom sitt agerande?

Människan är en social varelse, vi påverkas av varandra samtidigt som vi är beroende av varandra. Därför undrar vi om de passiva deltagarna har en betydelse i mobbningsituationen, om deras agerande eller inte agerande innebär någonting för den utsatte, vårt intresse på detta område fångades av de olika roller som finns i en mobbningsituation. Vår fokus ligger på den roll som passiva deltagare har. Finns det en rädsla att prata om att ett passivt agerande också kan vara ett agerande? Blundar vi människor för den utsattes röst eftersom den personen kanske kan berätta obehagliga saker om vad interaktionen kan innebära människor emellan? Mobbning förekommer i alla åldrar och det får oss att undra om det finns ett lidande som ingen egentligen vill befatta sig med? När man pratar om mobbning så handlar det oftast om den utsatte och mobbaren. Vi kommer i denna undersökning att prata om oss alla, för många har nog varit en av de 85 % som finns med i en mobbningsituation. Vi kommer därmed att beskriva hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation och detta perspektiv kommer att ses utifrån den utsattes perspektiv.

1.1 Problemformulering

- Vad innebär de passiva deltagarnas agerande för den utsatte i en mobbningsituation?

1.2 Syfte

Syftet med vår undersökning är att beskriva hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation utifrån den utsattes perspektiv.

1.3 Definition av viktiga begrepp

I den här delen kommer vi att nämna vissa begrepp som är centrala inom mobbningsområdet. Vi definierar mobbningsituationen, dess handlingar och olika roller i en mobbningsituation.

En genomgående definition av en mobbningsituation består oftast utav */.../ förövaren, person eller grupp, som är starkare än den utsatte, endast en person.*⁵ Dessa ska också utföra */.../ negativa handlingar mot en därmed utsatt person /.../.* *De negativa handlingar måste: dels vara upprepade, dels pågå över en längre period.*⁶ Det vill säga, en längre tid kan vara från sex månader och framåt.⁷ När det gäller vuxna människor som utsätts för negativa handlingar så talar man inte om

---

⁴ O'Connell, Pepler & Craig 1999

⁵ Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback 2002:30

⁶ a.a. 2002: 28f

⁷ Einarsen, Raknes, Matthiesen & Hellesøy 1998:90

mobbing utan om kränkande särbehandling (se bilaga 3) I denna studie kommer vi även att benämna kränkande särbehandling som mobbing.

Oftast menas det att mobbningen är ett intentionellt (avsiktligt) handlande. Den som mobbar har ett mål och det visar sig genom negativa handlingar.⁸ Olweus definierar negativa handlingar när "någon (mobbare/plågåre) mer eller mindre avsiktligt utsätter eller försöker att tillfoga någon annan (mobboffer/plågad) obehag eller skada".⁹ Dessa handlingar kategoriserar Coloroso in i tre typer av mobbing: verbal, fysisk och social.

Verbal mobbing /.../ glåpord, öknamn, grym kritik, nervärderingar och rasistiska eller sexistiska tillmälen. Det kan handla om utpressning, kränkande telefonsamtal eller e-post, anonyma lappar och hotbrev, falska anklagelser och rykten och skvaller.¹⁰

Fysisk mobbing./.../ örfilar, slag, stryptag, knuffar, sparkar, bett, nyp, att rivas och att vrida om armar och ben, liksom att spotta på någon eller förstöra någons kläder eller tillhörigheter.¹¹

Social mobbing./.../ stirra på någon, sucka, göra grimaser, hånflina eller om annat fientlighet kroppsspråk.¹²

Definitioner som finns angående andra roller i mobbingssituationer är olika beroende på hur man ser på aktivt och passivt handlande. Salmivalli har definierat hur individer antar olika roller i en mobbingssituation. Enligt henne finns förutom *förövare* eller *mobbare* som sätter i gång mobbningen även andra personer i en mobbingssituation.

- *Assistenten, efterföljare* är mobbares följeslagare och som hjälper mobbare genom att också använda sig av verbala, fysiska och sociala negativa handlingar.
- *Anhängare, medlöpare* ger stöd åt mobbare genom att exempelvis skratta med i en mobbingssituation men är inte lika aktiva som assistenter eller mobbare.
- *Den utsattes försvarare* hjälper den som blir utsatt genom att aktivt försöka avbryta mobbningen genom att säga ifrån, tala om att mobbing pågår eller som står som stöd vid den utsattes sida.
- *Passiva deltagare* är personer som inte ingriper eller agerar för att hjälpa den som blir utsatt. De tar heller inte ställning till den som mobbar och deltar/agerar inte med mobbare. De stannar utanför mobbingssituationen. Hit räknas bland annat föräldrar, lärare, studenter/arbetskamrater eller andra människor som hört eller sett vad som pågår.

---

⁸ Olweus 2001:4, Björk, 1999:23

⁹ Eriksson et al 2002:41

¹⁰ Coloroso 2003:39

¹¹ Coloroso 2003: 40

¹² Coloroso 2003:41

- *Den utsatte* är den som blir utsatt för negativa handlingar upprepade gånger och under en längre tid.¹³

Vi tycker att ovanstående definitioner ger en bra beskrivning av dom roller som ingår i en mobbningsituation och kommer därför att använda oss av dem i vår studie.

1.4 Vad säger lagen om mobbning/kränkande särbehandling

Det finns lagar och föreskrifter som talar om att vissa typer av handlingar ska förebyggas eller förhindras och att det är personer som finns i närheten av dessa händelser som ska se till att lagar eller föreskrifter följs. Om en person blir utsatt för mobbning, har de således ett skydd eller ett stöd där andra människor ska ingripa och hjälpa den utsatte. I en mobbningsituation finns det olika roller och vilken roll man tar på sig i situationen är avgörande för hur situationen kommer att utvecklas.

Arbetskyddsstyrelsen har sedan 1994 följande föreskrifter om kränkande särbehandling i arbetslivet och åtgärder som ska vidtas. Det är arbetsgivaren som ska se till att kränkande särbehandling inte accepteras och det är arbetsgivarens som ska se till att detta förhindras (se bilaga 3). Den nya skollag som trädde i kraft 2006 förbjuder all kränkande behandling av barn och elever. Den nya lagen har förtydligat det ansvar som rektorn i skolan har när det gäller trygghet för alla barn och elever. Man har infört ett lagligt skydd mot kränkande behandling vilket innefattar mobbning. Alla barn och elever ska ha säkert, tydligt och aktivt skydd vilket också innebär att om detta inte sker blir huvudman skadeståndskyldig (se bilaga 3).¹⁴

1.5 Avgränsningar

Fenomenet mobbning är ett stort och komplext område som kan ses från många olika perspektiv. Man skulle kunna studera hur den utsatte påverkas av mobbningsituationen och hur den utsatte påverkas av mobbaren. Man skulle också kunna se hur de passiva deltagarna påverkas av mobbningsituationen eller hur mobbaren påverkas av de passiva deltagarna. I den här studien kommer vi att fokusera på den utsattes upplevelser av de passivas deltagares agerande i en mobbningsituation.

Komplexiteten i ämnet gäller inte endast vilket perspektiv som används utan vilka arena och vilka definitioner man ska ha med i undersökningen. Man kan endera studera skolans eller arbetslivets område. Vi har dock valt att inte betrakta mobbning utifrån någon särskild arena utan se det som ett allmänt fenomen. Inom skolforskningen har man definitioner på roller som finns i en mobbningsituation och vi har märkt att man inte använder dessa definitioner i lika hög grad när det gäller vuxenmobbning. Vi har ändå som vi har redovisat ovan valt att använda skolreformens definition på roller oavsett på vilken arena mobbningen sker.

---

¹³ Salmivalli 1999,2004

¹⁴ www.skolverket.se

1.6 Disposition

Vår studie består av fem kapitel. I *kapitel två* behandlar vi tidigare forskning inom området mobbning. Vi inleder del två där *mobbningens orsak och uppkomst* beskrivs. Sedan kommer *konsekvenser av mobbningen* för den utsatte. I kapitel två belyser vi de *passiva deltagarna*. Vår sökning har resulterat i undersökningar om *passivitetens problematik* samt *de passivas roll och agerande i en mobbningssituation*. Vidare har vi funnit undersökningar om *orsaker till de passivas deltagares agerande i en mobbningssituation*. Vår sökning resulterade även till tidigare undersökningar om *mobbningssituationens konsekvenser utifrån den utsattes och de passivas perspektiv*.

I *kapitel tre* beskriver vi vår *teoretiska och begreppsliga referensram*. Den utgår från *Symbolisk interaktionism* där vi bland annat förklarar *Goffmans* ritualer, identitet och interaktionen mellan samhälle och individ. Sist tar vi upp *Erikssons* teorier om det sociala - och administrativa systemet.

I *kapitel fyra* redogörs för *Grundad teori* som vi använt oss av i studien. I det här kapitlet beskrivs även den metod som vi använt oss av. Vi beskriver delarna i nämnd ordning: *Val av metod* innebär en presentation om grundad teori. *Förförståelse* innebär vad vi hade i bagaget när vi startade studien. *Kritik till Grundad teori* innebär de nackdelar som teorin har. *Urval och datainsamling* innebär hur respondenter hittades och hur intervjuerna genomfördes. Vi tar även upp de *etiska reglerna* som uppger vilka krav vi har när man gör undersökningar och vad vi måste uppge för våra

respondenter. I *analysen* kommer vi att beskriva hur vi gick tillväga med data materialet.

I *kapitel fem* redovisar vi studiens *resultat* där vi har namngett olika kategorier. Vi börjar med *Förlusta av stöd Situationsisolering, interaktionsbrist, Rollåsnings, Tillitsförlust*. Alla dessa kategorier har underkategorier som inriktar sig på en social – och samhällsnivå. Sist tar vi upp *identitetsförlust* som har inriktningen *att vara någon* och *att vara ingen*.

Kapitel sex utmynnar i en *diskussion* där vi kopplar samman *tidigare undersökningar* med vår studie och vårt resultat. Vi kommer att sammankoppla resultatmodellen till vår teoretiska och begreppsliga referensram. Kritik om vår studie kommer att tas upp och här ger vi även förslag till fortsatt forskning i ämnet.

2. Tidigare forskning

De passiva deltagarna har inte uppmärksammas i samma utsträckning och det har varit svårt att få tag på relevant litteratur där fokuset ligger på de passiva deltagarna. Vi har inte funnit något som belyser det perspektiv vi har inriktat oss på. I det här avsnittet kommer vi att beskriva lite om turerna kring mobbningsområdets orsak och uppkomst. Vi kommer även att ta upp fakta om konsekvenserna kring mobbning, forskarnas tankar om passivitetens problematik.

2.1 Mobbningsens orsaker och uppkomst

Det var på 60-talet som man började tala om mobbning. Skolläkaren Heinemann var den som först uppmärksammade problemet genom att iaktta barn och vad de gör gentemot varandra. Han såg barn attackera ett annat barn och göra det till en hackkyckling. 1972 kom hans första bok ut som beskrev mobbningen som ett aggressivt beteende och ett gruppfenomen.¹⁵ Psykologiprofessor Olweus intresserade sig för det aggressiva beteendet men Olweus ansåg till skillnad mot

---

¹⁵ Heinemann 1972: 9f

Heinemann att det var en personlig egenskap där mobbaren ansågs vara fysiskt stark medan den utsatte ses som den svagare.¹⁶

Leymann som är psykolog och professor (arbetsvetenskap) ser mobbningen som en process där hela arbetsplatsen ingår. Han menar att det inte finns något som kan härledas till att det skulle vara personlighets drag som gör att någon blir utsatt för mobbning. Andledning till mobbningen enligt Leymann är dålig arbetsledning. Mobbningen är en konflikt som tillåts att utvecklas.¹⁷ Leymann har gjort en intervjustudie där han undrade hur konflikter kan växa och bli komplicerade mobbningssituationer. Hur människor gick till väga och vilka handlingar man använde. Effekter från mobbningssituationen kan innebära att den utsatte individen får svårigheter att upprätthålla sociala kontakter, vilket innebär att individerna vill utesluta den utsatte från gruppen, de håller sig borta genom att till exempel vägra att samarbeta eller göra sig oanträffbara. Svårigheter att kommunicera innebär den utsatte får begränsad information och detta sker oftast från en person som är utsedd till att ha kontakt med den utsatte. Det kan också vara så att den utsatte får informationen skriftligt fast man sitter i samma rum. Svårigheter att bevara sitt anseende innebär att det pratas bakom ryggen eller att man pratar högt om den utsattes svagheter. Den utsatte individen får därmed problem att klara av arbetssituationen och sina arbetsuppgifter, livssituationen ändras och den utsattes fysiska hälsa påverkas efter en lång tid av mobbning. Det kan handla om psykosomatiska besvär som sömnproblem och ångest mm.¹⁸ Dessa effekter kommer av det psykiska våld som förekommer på arbetsplatsen och Leymann menar att det är täta och långvariga fientliga handlingar som orsakar detta. Dessa handlingar utövas av arbetskamrater och chefer i olika positioner av olika orsaker.¹⁹ Björk 1995 menar däremot att det är makt och kontroll som är huvudsak till mobbningssituationens uppkomst. I sin mobbningsstudie har hon intervjuat barn och vuxna som varit inblandade i samma mobbningssituation. Hon har fokuserat sig på makt och kontroll mellan mobbare och den utsatte. Björk menar att mobbning handlar om ett spel och i spelets regler handlar det om att kontrollera och inneha makt. Det är i spelet som individerna vet om de räknas eller ej, spelet ger deltagarna en säkerhet i situationen, alla vet hur rollerna ska spelas så länge spelreglerna är den samma. Vad hon vidare nämner fann i studien var att barnen upplever svek, när de vuxna inte finns till hands när de bäst behöver stödet och att mobbning kan undvikas om stöd finns från vuxna.²⁰

Makt är något som Hallberg och Strandmark också är inne på. De har gjort en kvalitativ studie, där de intervjuat de utsatta för att beskriva och analysera hur mobbningen börjar. På vilket sätt mobbningen upprätthålls och vilka konsekvenser mobbningen får för den utsattes hälsa. De intervjuade 22 personer som hade/har anställning inom människovårdande yrken till exempel lärare, sjuksköterskor, polis och präst. Resultatet från den här studien visade att mobbningen började genom olösta värdekonflikter (personliga eller professionella). Det blir en maktkamp mellan de inblandade personerna och efter en tid hamnar en person i underläge och utstöttningsprocessen börjar. Konflikten har blivit mobbning och negativa handlingar

---

¹⁶ Olweus 1999:19

¹⁷ Leymann 1992:15

¹⁸ Leymann 1986:17

¹⁹ Leymann 1986:81

²⁰ Björk 1995:188

används systematisk. Förtal, kränkningar m.m. förekommer och den utsatte stöts ut från arbetet. Den utsattes hälsa sviktar, den utsatte börjar se sig själva med mobbarnas ögon och börjar också tro att det här är vad han eller hon förtjänar. Psykosomatiska besvär är inte ovanligt och den utsatte lever i skräck för att träffa på mobbarna och isolerar sig från omvärlden.²¹

2.1.2 Mobbingens konsekvenser

Mobbing förekommer både bland barn och vuxna och konsekvenserna kan bli förödande för den utsatte precis som Hallberg & Strandmark är inne på. Einarsen, Raknes, Matthiesen & Hellesøy har funnit när de intervjuat de utsatta att den första reaktionen när de utsatta blir mobbade är att de upplever oro, förtvivlan och att de känner sig förvirrade. Förvirringen kan bero på att den utsatte ifrågasätter självtilliten och sin egen identitet. På längre sikt kan mobbingen leda till allvarliga psykiska problem som ångest eller depressioner. Psykosomatiska problem kan vara muskel eller skelett relaterade besvär.²²

År 2002 beräknade man att ungefär 340 000 vuxna individer inom arbetslivet utsattes för mobbing eller kränkande behandling. Ungefär 25 000 av dessa byter arbetsplats eller slutar på grund av att de inte står ut med situationen.²³ Arbetsmiljöverket menar att arbetsskador som orsakas av relationsproblem kan bero på mobbing. Uppgifter från år 2004/2005 visar att av 37 300 arbetssjukdomar som anmäldes till arbetsmiljöverket angavs 2 600 fall vara relationsproblem med överordnade eller med kollegor.²⁴ Leymann som är forskare inom arbetsmiljö menar att det är ungefär var fjärde person i arbetslivet som löper risk att bli mobbad på arbetsplatsen. Leymann uppskattar att 100-300 personer om året i Sverige tar sitt liv på grund av mobbing som sker på arbetsplatsen.²⁵ Mobbing bland barn är också ett problem som inte tycks sjunka utan barnombudsmannen uppskattar att ungefär 130 000 blir mobbade i skolan eller på fritiden.²⁶ Bris menar att ungefär 20 % av 17 000 av de samtal man får från barn handlar om mobbing. Många av dessa samtal handlade om barns rädsla för att gå tillbaka till skolan, till exempel efter sommarlovet eftersom de var livrädda för att mobbingen skulle fortsätta.²⁷

2.2 Passiva deltagare

I mobbingssituationer är det oftast de passiva deltagarna den största gruppen i mobbingssituationen och i flera studier undersöks individens attityder om hur de skulle agera i en situation. Tidigare undersökningar har också kommit fram till att de utsatta mår psykiskt dåligt av mobbingen. Vi har dock haft svårt att få fram hur de passiva deltagarna påverkar den utsatte i mobbingssituationen. I detta avsnitt kommer vi att belysa olika undersökningar där de passiva deltagarna nämns i olika sammanhang i mobbingssituationer. Tidigare undersökningar kommer att

---

²¹ Hallberg & Strandmark 2004

²² Einarsen, Raknes, Matthiesen & Hellesøy 1998

²³ Berlin och Enqvist 2002:70

²⁴ Arbetsmiljöverket Nr 13 2006

²⁵ Leymann 1992:50

²⁶ Barnombudsmannen 2002: 7

²⁷ Berlin 2002:51

presenteras i följande ordning: Passivitetens problematik, de passivas roll och agerande i en mobbningsituation, orsakerna till de passivas agerande i en mobbningsituation och därefter mobbningsituationens konsekvenser utifrån den utsatte och de passivas perspektiv.

2.2.1 Passivitetens problematik

Det har visat sig att i skolans värld går barnen inte till läraren för att be om hjälp eller stöd, eftersom de inte anser att det hjälper, det är ingen som lyssnar på dem. Olweus har gjort en enkätundersökning där han bad barn svara på frågor angående mobbning. 40 % av låg- och mellanstadieelever och 65 % av högstadieelever som blivit mobbade, menar att lärare eller andra passiva deltagare aldrig eller någon enstaka gång agerar i syfte att stoppa mobbningen. Undersökningen visar vidare att skolan gör mycket lite för att få stopp på mobbning. Olweus menar att problematiken kan vara att man inte pratar om mobbning på skolorna. Barn som blivit mobbade och som mobbar andra, uppger att skolans information om mobbning var skrämmande låg eftersom 65 % av låg- och mellanstadieelever säger att de inte pratat om mobbning i skolan. På högstadiet blir siffran ännu högre där hela 80 % av eleverna säger att de inte fått information om mobbning.²⁸

Det kan vara så att lärare håller sig inne på rasterna för att slippa ingripa och på så sätt lämnar man sitt godtycke till mobbarens handlingar. Olweus menar också att det kan vara så att lärarna som befinner sig ute utan att ingripa, medför att mobbaren kan fortsätta och att dennes handlingar godkänns utan någon reprimand. De lärare som inte vill agera och vara "poliser" anser Olweus inte riktigt förstå situationens problematik. Vuxna kan förbättra situationen för dem som är utsatta. Olweus menar att ett ingripande vid mobbning är att markera att mobbning inte är tillåtet. Detta ger tydliga signaler till den som mobbar men även till barn som håller sig utanför mobbningsituationen. Olweus menar vidare att den som ingriper tar parti för den utsatte.²⁹

Leymann anser att arbetskamrater som stillasittande ser på blir också medskyldiga till situationen. Om det är en arbetsledare som inte är indragen i konflikten, samt inte ingriper utan låter konflikten fortgå så att det blir psykisk terror, tillåter därmed händelsen att äga rum och fortsätta.³⁰ Leymann har kommit fram till att i arbetslivsmobbning får den utsatte oftast inte hjälp av ledning eller av fackliga organisationer. Arbetsgivare förhandlar med facket om omplacering. Det kan också förekomma påtvingad tjänsteledighet eller att man köpslår om rehabilitering där den utstötta måste välja att stanna kvar eller sluta och få rehabilitering.

Att den utsatte inte får hjälp har även Thyrefors kommit fram till. Hon är psykolog och belyser i en av sina böcker mobbningsituationen från flera perspektiv. Hon har i en enkätundersökning från 1986 tagit del av de utsattas upplevelser av utstötning från arbetslivet. Där fann hon att respondenterna hade ungefär liknande åsikter om facket och menar att facket representerar kollektivet vilket innebär att enstaka individer blir utan stöd. Hon menar vidare att besvärande fall kan sättas åt sidan på grund av att ingen vill ta ansvar, ingen vill driva ärendet vidare utan vänder ryggen till. De fackliga

---

²⁸ Olweus 1991:14

²⁹ Olweus 1987 :51

³⁰ Leymann 1992:15

representanterna vill inte riskerna sin egen trygghet och karriär eftersom ärendet kanske ligger på lokal nivå och det finns beroende förhållande till arbetsgivaren.³¹

Det är sällan att alla är med i mobbningen utan mobbningen drivs aktivt av en eller ett fåtal personer. Enkätundersökningen som Thyrefors gjorde visade att i 90 % av fallen låg drivkraften hos en eller ett fåtal.³² Hon menar att mobbarna är få och att man kanske ska titta mer på medlöparna, vilket hon definierar som "mer eller mindre aktiva åskådare". Det handlar till exempel om dem som klappar händerna, hejar på och förstärker mobbning. Sedan finns det människor som väljer att varken se eller höra, de låtsas att mobbning inte pågår. De är helt enkelt rädda om sin egen position. Thyrefors menar att mobbarens handlingar inte är de värsta för den utsatte. Den utsatte upplever att vännernas eller arbetskamraternas svek känns mer än mobbarnas handlingar. Den utsatte har haft bra kontakt med arbetskamraterna och när mobbningen startar så drar sig arbetskamraterna undan. Ingen ger stöd och den utsatte förstår inte hur de kan göra så, därmed blir detta svek svårare att bära än det som kommer från mobbarna. Detta kan leda till en bristande tillit till andra individer.³³

2.2.2 De passivas roll och agerande i en mobbningssituation

I en mobbningssituation finns de passiva deltagarna i bakgrunden och genom sin tystnad uppmärksammas de inte, eftersom de passivas agerande ofta beskrivs som om de inte gör något. Handlingen beskrivs som ett passivt agerande. Däremot menar flera teoretiska studier att man inte är helt passiv, eftersom ett passivt agerande ger signaler åt mobbaren och övriga aktiva i mobbningssituationen. Att inte agera i en mobbningssituation, som de passiva deltagarna gör, innebär att mobbare tror att hans eller hennes negativa interaktion med den utsatte är tillåten när ingen agerar eller reagerar.³⁴ O'Connell, Pepler & Craig har i sin studie videofilmade barns agerande i en mobbningssituation på skolgården. Barnen som var med i studien fick först svara på frågor där forskarna ville veta ungefär vilken roll de hade i mobbningssituationen. Tanken var att de ville se vilka som kunde vara eventuella mobbare och utsatta. Dessa barn fick riktiga mikrofoner och övriga deltagare fick placebomikrofoner för att inte utmärka studieobjekten. Vidare riggade forskarna upp videokameror på strategiska platser på skolgården utan barnens vetskap. Resultatet av studien visade att barnen som intar en passiv roll, genom sin närvaro, blir en publik för dem som aktivt mobbar. Detta innebär att de passivas agerande bidrar till att mobbningen kan fortgå. Deras tystnad betyder också att de ger sitt samtycke till mobbaren som ser deras beteende positivt, vilket innebär att mobbningen kan fortsätta.³⁵

De passiva deltagarna interagerar inte bara med mobbare utan det sker också en interaktion med de övriga passiva deltagarna. Detta leder till att de passiva även påverkar varandra till ett passivt agerande. Latane´ & Nida menar i sin studie av grupper generellt att då det finns andra människor i gruppen så tittar man som gruppdeltagare på de övriga deltagarna för att se hur de har tänkt agera. När de

---

³¹ Thyrefors 1999:156f

³² Thyrefors 1999:147

³³ Thyrefors 1999:148

³⁴ Salmivalli 1999; Twemlow, Sacco & Williams 1996; Stueve, Dash, O'Donnell, Tehranifar, Wilson-Simmons, Slagby & Link 2006

³⁵ O'Connell, Pepler & Craig 1999

gjorde sin observationsstudie fann de att när en individ är ensam och det inträffar en situation där individen måste agera så tenderar individen att i större utsträckning ta sitt ansvar. I större folksamlingar så tittar individerna på övriga deltagare och deras agerande innan de beslutar sig för hur de ska agera, den såkallade "bystander effekten".³⁶

Men man tycker sig också inom forskningen se att individer kan lära sig att ta ansvar. Menesini, Codecasa, Benelli & Cowie har i sin studie om grupper funnit att det går att ändra på de passiva deltagarnas tystnad eller agerande. Studiens tillvägagångssätt var att använda en klass som experimentgrupp. I denna klass har man pratat mycket om de olika roller som finns i en mobbningsituation och om hur man bör agera. Man involverade hela klassen för att de ska veta hur pass viktig klassen är och vad de kan göra för att förhindra mobbing. Genom att få deltagarna att inse deras ansvar och genom att jobba för ett engagemang i gruppen så innebär det att gruppdynamiken ändras eftersom barnen blir mer förstående för hur den utsatte upplever mobbningsituationen.³⁷

2.2.3 Orsaker till de passivas agerande i en mobbningsituation

Det har visat sig att ju äldre man blir desto mer tenderar ett passivt agerande att vara ett sätt att handla när någon utsatt behöver hjälp. I lågstadiet var det enligt en enkätstudie av Whitney & Smith ungefär 54 % som skulle hjälpa en utsatt men i högstadiet sjönk denna siffra till endast 34 %.³⁸ Rigby & Johansson och flera andra forskares studier visar att barn som fått frågor om mobbing och hur de skulle agera i en mobbningsituation resulterar i att många barn skulle ignorera en mobbningsituation. Svaren man fick angående varför de ignorerade i en mobbningsituation var att det inte var deras sak att lägga sig i, man vill inte ta parti eller välja sida. Barnen var rädda för konsekvenserna. Vissa barn ansåg att det bara var den utsattes problem och att den utsatte själv skulle försvara sig. Ett annat alternativ till varför man ignorerade mobbningen var att barnen trodde att detta skulle stoppa mobbningen eftersom barnen inte visade någon uppmärksamhet.³⁹

Forskningen ovan visar hur barn anser att de skulle agera i en mobbningsituation men man vet inte hur de egentligen skulle agera i praktiken. Ett antal studier visar att de passiva deltagarna tänker på sina egna alternativ innan de agerar.⁴⁰ Det första de passiva deltagarna tänker på i interaktionen med andra är risken att skämma ut sig om det inte skulle vara en nödsituation. Det andra de tänker på kan vara att de inte känner att det är deras ansvar att agera. De känner ingen skyldighet för situationen i fråga. Ett sista alternativ är hur andra människor agerar i situationen. Man agerar inte om dom andra inte agerar. För att en deltagare i en mobbningsituation ska kunna agera krävs det en process som man går igenom innan man ens kan agera i en situation. Latane´ & Nida menar bland annat att man har en femstegsprocess innan ett agerande sker i en krissituation. Det första steget innebär att de passiva

---

³⁶ Latane´ & Nide 1981

³⁷ Menesini, Codecasa, Benelli & Cowie 2003

³⁸ Whitney & Smith 1991 genom Hazler 1996

³⁹ Rigby & Johnson 2006, Mc Laughlin, Arnold & Boyd 2005; Baldry 2005; Rolinder & Ochayon 2005; Salmivalli 2004

⁴⁰ Rigby & Johnson 2006, Mc Laughlin, Arnold & Boyd 2005; Baldry 2005; Rolinder & Ochayon 2005; Salmivalli 2004

deltagarna först måste upptäcka att någonting händer eller har hänt. Andra steget är att de passiva deltagarna måste tolka att det är en situation som kräver handling. När tolkningen sker krävs det också att de i det tredje steget känner ett ansvar eller en skyldighet att agera i situationen. Fjärde steget innebär att de ska bestämma hur de ska agera i situationen. Slutligen i det sista och femte steget innebär det att de passiva måste ta fram de resurser han/hon har för att kunna agera.⁴¹

Men Lewis & Orford menar till skillnad från Latane´s & Nidas studie att rädsla ligger bakom ett passivt agerande. De har gjort en studie i arbetslivsmobbning och intervjuat ett antal personer som blivit utsatta för mobbning. Studien resulterar i att det finns en rädsla för mobbaren och hur mobbarens kraft sträcker sig i organisationen eftersom ingen agerar för att hjälpa den utsatte individen. Respondenterna fick ingen hjälp eller stöd på grund av rädsla i en mobbningsituation. Respondenterna uppgav att passiva deltagare var rädda att själva bli utsatta för mobbning om man skulle hjälpa den utsatte.⁴² Det finns också andra studier som menar att passiva deltagare och utsatta som lever i en miljö där våld ofta förekommer, slutar att engagera sig och ta ansvar för andra individer. Individer som lever i miljöer där våld är ett dagligt inslag, avtrubbas och ser inte våldet.⁴³

2.2.4 Mobbningssituationens konsekvenser utifrån den utsattes och de passiva deltagarnas perspektiv

Pellegrini & Long har i sin studie kommit fram att interaktionen med andra individer är viktigare än man vanligtvis tror. Att ha vänner runt omkring sig innebär att man har ett stöd, skydd eller att man har lättare att tillsammans hämnas och ge igen om man skulle hamna i en svår situation. Barn som ber sina vänner om hjälp riskerar inte att bli utsatta i samma utsträckning.⁴⁴

Hansen, Hogh, Persson, Karlson, Garde & Orbeak har gjort en studie om vuxenmobbning där man skickat ut enkäter till olika arbetsplatser. Resultatet visade att den utsatte ofta känner en ängslan eller oro på arbetsplatsen vid mobbning. Man har funnit ett samband mellan mobbning, hälsoproblem och lågt socialt stöd. Oron eller ängslan kommer från det stöd som de inte får av medarbetare eller ledningen i situationen d.v.s. att ingen hjälper den utsatte. Man har även i undersökningen funnit att det inte bara är den utsatte som mår dåligt utan att också övriga arbetskamrater lider av mobbningsituationen. Sambandet mellan att den utsatte fått för lite stöd och att arbetskamraterna har uppmärksammat detta gör att även arbetskamraterna mår dåligt. Arbetskamraterna behöver således bara vara vittne eller hört talas om mobbningen för att må som de gör. Detta leder till ohälsa hos arbetskamraterna.⁴⁵

Vartia har också, i en liknande studie, kommit fram till att både passiva deltagare och den utsatte mår dåligt av mobbningen på arbetsplatser och att det leder till stressymtom. Hon skickade ut enkäter till 1577 personer på olika arbetsplatser och

---

⁴¹ Latane´ & Nida 1981; Chekroun & Brauer 2002; Hazler 1996

⁴² Lewis & Orford 2005

⁴³ Gillian 1991 genom Hazler 1996

⁴⁴ Pellegrini & Long 2002 genom Macklem 2003:72

⁴⁵ Hansen, Hogh, Persson, Karlson, Garde & Orbeak 2005

1037 personer svarade på enkäterna. Vartia delade in personerna i tre olika grupper där första gruppen bestod av individer som kände sig utsatta. Den andra gruppen var de passiva deltagarna och sista gruppen bestod av individer som uppgav att det inte förekom mobbning eller att ingen kände sig utsatt. En hög stressfaktor observerades bland de utsatta där siffran var 40 % jämfört med den sista gruppen där mobbning inte förekom (14 %). Det visade sig också att de passiva påverkas av mobbningen och deras stressfaktor låg på 25 %.⁴⁶

I en intervjustudie har Lewis & Orford undersökt de sociala processer som pågår under mobbningssituationen. Den här undersökningen är inriktad på bara kvinnors upplevelser av mobbning. Studien är gjord för att få en bättre förståelse hur mobbningsprocessen uppstår och framskrider. Resultatet från studien visar att den utsatte kände att de fick mer stöd från dem som var utanför arbetsplatsen. Men ju längre tid mobbningssituationen pågår, går den utsatte igenom en process (ripple effekt). Processen innebär att stödet utanför jobbet, d.v.s. familj och vänner, mer och mer försvinner ju längre tid mobbningen pågår. Detta skapar oro hos den utsatte. På grund av mobbningen innebär det att samspelet som inte sker med kollegor, ledningen och facket att den utsatte blir mer sårbar i organisationen. Ingen tar den utsattes problem på allvar. Nio av tio av de utsatta berättade om att ingen ville lyssna eller acceptera deras berättelser. Ledningen på företag och fackliga organisationer eller andra passiva runt den utsatte negligerade den utsattes berättelser, på så sätt visade man att den utsattes röst inte var viktig i mobbningssituationen. Detta betyder att den utsatte individen varken fick hjälp inifrån arbetsplatsen eller utanför arbetsplatsen. Att inte få stöd innebär att den utsatte inte har någon chans att försvara sig. Detta bidrog till att den utsatte kände av stress och skam.

2.3 Slutsatser om tidigare undersökningar

Tidigare undersökningar har i stor utsträckning främst varit fokuserat på dem som mobbar och de som utsätts för mobbning. Konsekvenserna av mobbning blir förödande för den utsatte. I *passivitetens problematik* har vi funnit att undersökningar belyser de passiva deltagarnas agerande men de har inte haft större fokus på dessa. Thyrefors resonemang om de passivas deltagares agerande och betydelse för de utsatta är intressant för vår del.

När vi tittar på tidigare undersökningar om de *passivas roll i mobbningssituationen* så har tidigare undersökningar kommit fram till att de passiva deltagarna är delaktiga i mobbningssituationen. När man ser mobbningen ur denna aspekt får gruppen som helhet en viktig funktion. Konflikter som uppstår berör inte bara den utsatte och mobbaren, även övriga deltagare som finns runtomkring får en avgörande roll oavsett om man agerar eller inte agerar i en mobbningssituation. Människan genomgår en process innan han eller hon agerar och i den här processen måste individen inse sitt ansvar för situationen. Det har också påvisat att individen kan ändra sitt beteende genom att bli mer medveten om sitt agerande och vilken betydelse denne själv har i en mobbningssituation.

Den huvudsakliga orsaken till *varför individen är passiv* tycks vara att de passiva deltagarna först och främst tänker på sig själva. De tidigare undersökningarna visar

---

⁴⁶ Vartia 2001

också att de passiva deltagarna är medvetna om att det pågår mobbning och att de är rädda, de vill inte ta någons parti och ignorerar mobbningen.

Den sista delen om *konsekvenser i mobbningssituationen* indikerar att människor mår dåligt i en mobbningssituation. Det är inte bara den utsatte individen utan de passiva deltagarna mår också dåligt på grund av mobbningen.

I tidigare undersökningar har vi funnit att de passivas agerande har stor betydelse i en mobbningssituation eftersom undersökningarna visar att de passivas agerande påverkar mobbaren. De påverkar inte bara mobbaren utan de passiva deltagarna påverkar även varandras agerande. Men de tidigare undersökningarna har ändå haft en tydlig fokus på den utsatte och mobbarens roll, det vi saknar är fokus på hur den utsatte upplever de passiva deltagarna. Det man vet är att den utsatte påverkas negativt av mobbningen, på senare tid har det även framkommit i undersökningar att de passiva deltagarna påverkas negativt av mobbningen. Men är det bara mobbaren som påverkar dessa negativt, det får oss att undra om det inte finns en påverkan från de passiva deltagarna till den utsatte. Tidigare undersökningar visar att ett passivt agerande är ett agerande⁴⁷ och med stöd från denna kommer vi att belysa detta passiva agerande som uppstår mellan de passiva deltagarna och den utsatte individen.

Tidigare undersökningar anser att de passiva deltagarna kan ta sitt ansvar och ändra situationen. Det visar också att de passiva deltagarna inte inser hur viktiga de är eftersom de tänker på sig själva eller vill att ansvaret ska ligga hos någon annan. Därmed tycker vi att det är intressant att titta närmare på hur den utsatte upplever de passiva deltagarna eftersom vi inte funnit något om just det i tidigare forskning. Idag ser man mobbningen mer som en situationsfråga istället för en personfråga. Detta innebär att alla roller i en mobbningssituation är viktiga men vi ser att det finns brister i hur de passiva deltagarnas agerande påverkar den utsatte. Syftet med vår undersökning är att beskriva hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningssituation, utifrån den utsattes perspektiv.

---

⁴⁷Stueve, Dash, O'Donnel, Tehranifar, Wilson-Simmons, Slagby, Link 2006; Salmivalli 1999; O'Connell, Pepler & Craig 1999; Twemlow, Sacco & Williams 1996; McLaughlin, Arnold & Boyd 2005
Latane & Nida 1981; Macklem 2003:167

3. Teoretisk och begreppslig referensram

I denna studie kommer vi att använda oss av symbolisk interaktionism som teoretisk och begreppslig referensram. Inom symbolisk interaktion är språk och handling centrala. Detta ger en mening och betydelse för individen i sitt samspel med andra individer i samhället. Goffman som delvis kan betraktas som symbolisk interaktionist ger en bra förklaring till moral och interaktionsregler som är centrala i samspelet med omvärlden. Dessa ger människan en mening i sitt handlande samt resurser för individen att anpassa sig i samhället. Därmed anser vi att symbolisk interaktionism och Goffmans interaktionsritualer kan hjälpa oss att förstå vad som händer eller inte händer i en mobbningsituation. I vår teoretisk begreppsliga referensram kommer vi först att presentera symbolisk interaktionism. Därefter förklarar vi Goffmans ritualer, identitet och interaktion mellan individen och samhälle. Sist kommer Erikssons teorier om det sociala och det administrativa systemet att sammankopplas med Goffmans tankar om individen och samhället.

3.1 symbolisk interaktionism

Symbolisk interaktionism innebär att man studerar det interaktiva samspelet som pågår mellan människor och uppkomsten av den sociala verkligheten. Verkligheten formas och utvecklas genom sociala handlingar som uppkommer genom individuella reflektioner och de tolkningar individen gör av innebörder som uppstår i sociala samspelet människor emellan. Blumer (1969) menar att det finns tre premisser i grunden för symbolisk interaktionism:

1. *Människors handlingar kan förstås utifrån den mening (innebörd) olika föremål eller företeelser har för dem.*
2. *Dessa innebörder har sin uppkomst i social interaktion med andra. Gruppen utvecklar gemensamma innebörder.*
3. *Genom individens tolkande hanteras och förändras dessa innebörder i mötet med andra.*⁴⁸

Dessa tre antaganden fanns i våra tankar när vi började studien om hur den utsatta upplever de passiva deltagarna. Vi tror att det sker en interaktion mellan den utsatte och de passiva deltagarna och att detta ger en mening åt den utsatte. Den utsatte tolkar interaktionen på något sätt vilket också får betydelse för den utsatte och hela mobbningsituationen.

---

⁴⁸ Blumer 1969 genom Guvå & Hylander 2003: 27f

Varje uppträdande som individen har med andra människor inträffar i olika situationer. Dessa situationer definieras av individen själv, vilket innebär att alla individer i sammanhanget gör sin egen definition av situationen. Denna definition sker genom människans upplevelser av sitt eget och andras handlande. Vad som också är viktigt i detta sammanhang är att nuet som skapas i situationen uppfattas av individen utifrån vad som redan har hänt och vad som kanske kommer att hända i framtiden.⁴⁹

W. I. Thomas tes om situationsdefinitioner innebär att handlingar sker i situationer.

Om människor definierar en situation som verklig, så blir den verklig till sina konsekvenser, oavsett situationens egna "inre" sanningshalt, dvs. oavsett om den är objektivt verklig eller ej.⁵⁰

En mobbningsituation uppstår inte över en natt utan det måste ske under en längre tid och de negativa handlingarna måste vara återkommande. De passiva deltagarna kanske inte är de samma i situationerna men tycks ändå göra samma definition av situationen eftersom dessa inte griper in eller agerar för att hjälpa den utsatte individen. Kan det vara så att de passiva deltagarna vet om att personen i fråga är utsatt för mobbning på grund av att man hört andra berätta om situationen och att det då blir som en dominoeffekt där de passiva deltagarnas antal ökar allt eftersom mobbningen pågår längre och längre tid?

Vi har nämnt här att symbolisk interaktionism har att göra med social interaktion. Det kan också handla om människans identitet och förändringar som sker i individens liv utifrån individers handlingar. Det innebär att människan inte är något fast eller stabilt utan blir till i det sociala handlandet. Jaget är således socialt, jaget utvecklas och byggs upp genom interaktionen med andra där handlingar spelar en betydande roll. Reaktionen man får från andra individer innebär att människan svarar på dessa reaktioner. Genom dessa reaktioner på andra individer skapar människan förmågan att kunna se sig själv som objekt. Enligt Mead använder sig människan av rollövertagande vilket innebär att människan kan ta "den andres attityder mot sig själv".⁵¹ Mobbningsituationen pågår under en längre tid och den utsattes påverkas av människor runtomkring. Om den utsatte reagerar för de passiva deltagarnas agerande eller brist på agerande så borde detta leda till att den utsattes identitet förändras på något sätt. Eftersom identiteten byggs upp genom socialt handlande borde i så fall ett ickehandlande skapa negativa effekter.

3.2 Goffman

Grundförutsättningar för interaktion är språk och handling och enligt Goffman är ritualer det som ger en mening och betydelse för samspelet som människan har med andra individer i samhället. Ritualbegreppet kan ge förklaringar till varför vi känner samhörighet med varandra.⁵² För att individer ska klara av att samspela med varandra krävs att man följer de ritualer som människan skapar i samhället. Människan litar på att andra människor också följer det regelmässiga agerande som ritualer innebär. Fastheten eller de mönster individen följer eller upprätthåller kommer

---

⁴⁹ Hewitt 1981:130

⁵⁰ Månson 2003: 173

⁵¹ Mead 1981:292 genom Månson 2003

⁵² Eriksson et al 2002:111

därmed från de ritualer som finns i samhället. Trycket från med de moraliska reglerna bygger upp individen.⁵³

Vi kommer att använda oss av Goffmans teorier om ritualernas betydelse mellan den utsatte och de passiva deltagarna i mobbningsituationen. Eriksson et al menar att interaktionsritualer kan vara användbara när man analyserar mobbningsituationen och speciellt när en individ eller en grupp individer utsätter en annan individ för negativa handlingar.⁵⁴ Vi använder ritualbegreppet för att se interaktionen mellan de passiva deltagarna och den utsatte. Kan det vara så att det finns en samhörighet mellan dessa personer eller kan det vara så att det pågår ritualer som kan ge anledning att undra över de passiva deltagarnas handlande?

3.2.1 Ritualer

När människor möts eller befinner sig i varandras närhet infinner sig en febril aktivitet av tecken som uttrycker det de vill förmedla. Dessa tecken tycks vara dolda eller otydliga och de sker oftast i ett ögonblick eller under bråkdelen av en sekund.⁵⁵ Goffman pratar därmed inte om människans drifter, motivation eller vilka egenskaper människan har i sitt inre. Goffman pratar om människan i situationen. Aktören blir något (jag) i interaktionen med andra. I interaktionen skapar vi innehållet som ger mening till vårt liv.⁵⁶ Andra individer kan vara både medspelare eller publik. Goffman menar att dessa medspelare eller publiken har en betydande roll för aktören. Publiken måste ge sitt stöd till aktören för att föreställningen ska bli bra. Det är publiken som applåderar eller buar åt föreställningens framträdande.⁵⁷ Dessa deltagare finns också med i en mobbningsituation där mobbare och den utsatte har den framträdande rollen och de passiva deltagarna sitter som en publik och ger framträdandet uppmärksamhet. Vi kommer här att byta platser på den framträdande rollen och ge mobbarens plats till de passiva deltagarna. Mobbarna har fortfarande huvudrollen i mobbningsituationen för annars skulle inte detta framträdande kunna uppstå. Men vi vill rikta våra blickar och se vad de passiva har för betydelse i en mobbningsituation från den utsattes perspektiv.

Ritualer sker hela tiden runt individen och Goffman menar att man kan skilja på människans bakre och främre regioner. I den *främre regionen* spelar individen upp den roll hon eller han har för tillfället. Här är man noga med sitt framträdande, rollen visar upp individens "jag" eller det han eller hon vill vara, men även hur individen vill att andra ska uppfatta personen i fråga.⁵⁸ Den *bakre regionen* är det ställe där

---

⁵³ Goffman 1970:44

⁵⁴ Eriksson et al 2002

⁵⁵ Goffman 2000:35

⁵⁶ Månsson 2003: 169

⁵⁷ Goffman tar till teaterns begrepp för att enklare förklara de ritualer som sker i interaktion mellan individer.

Fördel med detta är att det blir enklare att förstå innebörden men samtidigt blir det en nackdel eftersom man ser det i ett begränsat perspektiv

⁵⁸ Goffman 2000: 97f

individen kan ta av sig sin mask eller sluta spela en roll han eller hon för tillfället har haft och kunna pusta ut. Dessa regioner är inte fasta utan kan helt plötsligt skifta plats om individen kommer i fokus.⁵⁹ En mobbningsituation pågår länge och detta innebär att situationen inte finns på en plats utan vi tror att den följer med den utsatte vart han eller hon går. Mobbningsituationen kan då innebära för den utsatte att den inte har en bakre region. De passiva deltagarna finns konstant runt den utsatte och därmed blir det bara den främre regionen som den utsatte befinner sig i. Detta innebär att den utsatte inte har tillfälle att pusta ut i en bakre region.

Goffman använder begreppet *fokuserat samspel* när vi är medvetna om varandra. Det sker ett möte och man ser varandra i interaktionen mellan individerna. Ett välbefinnande inträffar hos de berörda men när något går snett och individen inte lyckas få den uppmärksamhet han eller hon vill ha så kommer individen ifråga att känna olust. Samspelet lyckades inte och verkligheten för den berörda individen kommer att splittras. Hjälper inte de övriga deltagarna till att återställa situationen kommer alla att känna ett onormalt tillstånd. *Ofokuserat samspel* är när man inte möter eller ser människorna som finns i närheten. Individen känner av de övriga deltagarna men osynliggör dem och fokuserar sig på andra saker.⁶⁰ I mobbningsituationen tänker vi att det pågår ett fokuserat och ett ofokuserat samspel. När det uppstår ett fokuserat samspel i mobbningsituationen har den utsatte de passiva deltagarnas hjälp och stöd. Men det kan också vara så att de passiva deltagarna använder sig av ett ofokuserat samspel som påverkar interaktionen mer än de anar och skapar mobbningsituationens tillstånd. Den utsatte deltagaren försöker sig på ett fokuserat samspel men misslyckas med att få uppmärksamhet från de passiva deltagarna. Den utsatte kommer därmed att känna olust i situationen.

Med tanke på interaktionens betydelse så kan det vara viktigt att veta hur individer hålls samman i interaktionen. Goffman tar upp begreppet teamframträdande vilket innebär att individerna som finns på plats samarbetar till den grad, att publiken får ett intryck av att man *definierar situationen* på liknande sätt eller att publiken ser deltagarna som sammankopplade med varandra. Medlemmarna av teamet ger ett intryck att höra ihop utan några synliga band. Goffman menar vidare att ett teamframträdande hålls ihop av moraliska skäl, skyldigheter och rättigheter som finns människor emellan. Man måste helt enkelt samarbeta för att bevara en definition av situation och samarbetet utgörs av flera interaktioner som följs efter varandra.⁶¹ I en mobbningsituation kan den utsatte och de passiva deltagarna definiera situationen olika. Till exempel kan den utsatte uppleva att de passiva deltagarna i en mobbningsituation upplever att de tillhör ett och samma team. Men att de passiva deltagarna kan uppleva att de inte har någonting med mobbningsituationen att göra och har ett eget team som den utsatte inte tillhör. De passiva deltagarna kan uppleva att de inte har några rättigheter eller skyldigheter mot den utsatte individen eftersom de inte tillhör teamet.

I interaktionen med andra individer har vi aktiviteten för oss som Goffman menar är mer ceremoniella aktiviteter. Dessa aktiviteter eller handlingar kan vara vördnad eller skick som bygger på skyldigheter och rättigheter, det kan beskrivas som de osynliga

---

⁵⁹ Goffman 2000:102

⁶⁰ Goffman 1970:124, 133

⁶¹ Goffman 2000:70

band som håller ihop individer i samhället. *Vörndnad* är något som individen uppvisar mot andra deltagare. Han menar att vörndnad inte är något individen kan visa åt sig själv, hur mycket individen än önskar eller förtjänar. Detta är något han eller hon måste söka från andra medmänniskor. Samhörighetskänslan eller tillgivenhet mellan människor skapas genom uppvisandet av vörndnad och detta leder till att vi visar respekt för den andra individen⁶². Individen väljer ut ritualer eller uppfattar olika symboler i interaktionen som gör så att individerna i samspelet ger situationen en mening.

Aktiv vörndnad är exempel när människor hälsar på varandra när man möts tillexempel på jobbet eller i skolan. Att visa att man ser en annan människa ger indikationer till andra hur denne kan bete sig i situationen och man har därmed fått en liknande definition av situationen. En annan typ av vörndnad är när man frågar om andra deltagare vill vara med i gemenskapen. Ett nej accepteras men huvudsaken är att individen blir tillfrågad. Det kan också röra sig om att ge komplimanger till människor som finns i ens närhet eller att man gör små tjänster. Goffman menar att genom uppvisandet av vörndnad så känner individen som får mottaga dessa gester att han eller hon inte är på en helt isolerad ö, utan det finns personer i dennes omgivning som intresserar sig för honom eller henne och dennes privata sidor.⁶³ När det uppstår en mobbningssituation så menar vi att det kanske inte visas någon vörndnad mellan de passiva deltagarna och den utsatte. Till exempel om de passiva deltagarna inte är medvetna om betydelsen att deras agerande påverkar samspelet med den utsatte. De passiva deltagarna kan välja att inte se och ignorera mobbningssituationen. Avsaknad av vörndnad i det här fallet sker genom att de passiva deltagarna inte ger stöd till den utsatte då de bäst behöver det. Genom de passiva deltagarnas ignorerande av situationen, signalerar de också till den utsatte att det inte finns någon vörndnad att inhämta. Samhörighetskänslan mellan den utsatte och de passiva deltagarna infinner sig inte och därmed kan den utsatte uppleva att denne befinner sig på en öde ö.

Skick däremot är ett visst beteende som individen har gentemot sig själv. Tillexempel uppvisas skick genom hållning eller ett sätt att vara när en individ befinner sig med andra människor. Det skick som individen har, tolkas av andra deltagare och de tillskriver därefter personen i fråga ett bra beteende. Detta är vad som önskas av personen som uppvisar skicket.⁶⁴ Uppvisas inte vörndnad så menar Goffman att det är en individ med dåligt skick man har framför sig. Goffman menar vidare att varje enskild individ bär ansvaret för den egna bilden man uppvisar när man har skick. Jaget ska betraktas som något heligt och behandlas med varsamhet och omsorg. En individ med gott skick bekräftar på så sätt den andres helighet. Finns inte vörndnad och skick så menar Goffman att människan har svårt att vara någon.⁶⁵ Små men ibland tillsynes tomma gester kan ha stor betydelse för individen. Utifrån Goffmans teorier om skick och vörndnad har de passiva deltagarnas beteende stor betydelse för den utsatte. När de passiva deltagarna ignorerar mobbningssituationen uppvisar de dåligt skick, då de väljer att inte se situationen där den utsatte befinner sig i. I det här fallet tror vi att de passiva deltagarnas beteende angående vörndnad och skick kan vara av stor betydelse. Om de passiva deltagarna visar vörndnad och skick genom att

---

⁶² Goffman 1970:53ff

⁶³ Goffman 1970:67

⁶⁴ Goffman 1970:72

⁶⁵ Goffman 1970: 84

visa sitt stöd till den utsatte tror vi att den utsatte skulle uppleva mobbningsituationen annorlunda.

3.2.2 Identitet

När vi presenterar oss själva och vårt agerande inför andra människor försöker vi därför kontrollera och styra den information vi överför och som ligger till grund för andras intryck av oss. Djupare sett handlar det också om hur vi bygger upp och befäster våra "jag" och identiteter i denna process.⁶⁶

Goffman menar att människan i interaktion med andra individer i sina handlingar visar vilka vi är eller vill vara. En *social identitet* skapas och upprätthålls genom interaktionen med andra, det blir också individens *personliga identitet* som han eller hon finner en trygghet och glädje i.⁶⁷ Ansiktet är den bild individen skapar om sig själv, sitt jag. Ansiktet upprätthåller fasaden som visar värdighet eller den stolthet individen har om sig själv, eftersom det är i stort sett skapat av andra så anpassar individen sitt agerande efter den nivå som samhället har om honom eller henne.⁶⁸ Jaget utformas med hjälp av till exempel socialt godkända attribut som andra har en bild av och som delas med individen själv. Detta kan vara att individen talar gott om sitt yrke eller vilket religion han eller hon tillber, vilket medför att individen själv får en bra bild i samhället.⁶⁹ Utifrån Goffmans teorier om social identitet och personlig identitet, skulle det innebära att kärnan i människans identitet styrs av de aktiviteter människan har i livet, till exempel vilket yrke eller kompetens. Människan får sin bekräftelse genom att individen involveras i sociala sammanhang, till exempel genom jobbet eller skolan. Det som sker i mobbningsituationer mellan den utsatte och de passiva deltagarna skulle kunna innebära en förändring i människans bild av sig själv. När individen inte kan upprätthålla den fasad eller identitet man byggt upp i gemenskap med andra individer.

I interaktion med andra menar Goffman att ett ansikte kan intas som inte riktigt passar in i situationen. Individen kommer då att skämmas eller känna en underlägsenhet mot de övriga deltagarna. Han eller hon kommer också att fundera på sitt eget anseende i gruppen. Funderingar kommer över varför ingen av de övriga deltagarna hjälper eller stödjer individen i stunden. Man litar på att de ska hjälpa till att upprätthålla bilden han eller hon har om sig själv. Denna bild är nu hotad och det uteblivna stödet gör individen förvirrad och bragd ur fattning, vilket resulterar i att individen tillfälligt berövas från deltagande i samspelet. Individens hållning eller uppträdande kan därmed brytas sönder på grund av att andra deltagare iakttar honom eller henne i detta förvirrade tillstånd. Individen har ingen linje att följa och har därmed "förlorat sitt ansikte".⁷⁰ Ett sätt att få tillbaka sitt ansikte eller rätta till situationen är att övriga deltagare hjälper till att göra det möjligt för individen att välja en annan linje. De övriga deltagarna kan också vända sig bort för att skydda individen ifråga och då får denna tid på sig att samla sig inför interaktion.⁷¹ Tidigare forskning visar att i 85 % av fallen i en mobbningsituation finns det individer som

---

⁶⁶ Goffman 2000

⁶⁷ Goffman 1970:15

⁶⁸ Goffman 1970:15

⁶⁹ Goffman 1970:11

⁷⁰ Goffman 1970:14

⁷¹ Goffman 1970:22

står och tittar på. De passiva deltagarna kan påverka den utsatte genom att välja att inte agera och därmed inte ge stöd till den utsatte. Den utsatte kan då hamna i en situation där dennes ansikte går förlorat. När de passiva deltagarna agerar som de gör hotas den utsattes självbild på grund av ingen interaktion sker. När mobbningsituationen pågår under en längre tid och det uteblivna stödet från de passiva deltagarna uteblir, kan det även innebära att den utsattes självbild och identitet förändras.

3.2.3 Interaktionen mellan samhälle och individ

Eftersom identiteten skapas i interaktion innebär det också att individens identitet bara är till låns från andra individer. Det innebär att samhället lånar ut identiteten så länge som man följer de regler och ritualer som finns och uppför sig så att man upprätthåller den bild samhället har av individen.⁷² Goffman anser att kontexten är oerhört viktig i en situation. Individen tar på sig en massa förpliktelser om vad en situation kan kräva av honom eller henne. Individen måste försöka vara korrekt orienterad och inställd på hur man beter sig i olika situationer, beroende på olika aktiviteter som finns i organisationer eller institutioner. Således menar Goffman att dessa kontexter skapar antaganden om människans identitet.⁷³ Mobbningsituationer sker oftast på skolor och arbetsplatser det är platser där individer tillbringar stora delar av dygnets 24 timmar. Vi skapar vår identitet i skolor och arbetsplatser, yrket är något vi sätter stort värde på. Mobbningsituationer måste pågå över en lång tidsperiod och vi menar då att organisationer eller institutioner involveras i mobbningsituationen, eftersom de blir arenan där mobbningsituationen pågår.

Goffman menar att individens framträdande skapar en definition av situation och här ingår individens jaguppfattning som en viktig del. När man definierar situationen skapas en social interaktion vilket innebär att ett socialt system upprätthålls och binds ihop av andra individer. Detta sociala system har en sammankoppling i ett vidare perspektiv vilket innebär att samhället bildas i denna sammanhållna enhet. Goffman beskriver en händelse på sjukhuset där läkaren och sjuksköterskan befinner sig i en operationssal, båda två vänder sig om och patienten ramlar ner från operationsbritten och dör. Det är inte bara läkarens och sjuksköterskans goda rykte som yrkesmän och synen på sig själva som kommer att besudlas, detta medför också att sjukhuset kan få ett dåligt rykte.⁷⁴

Goffman beskriver *totala institutioner* som inrättningar som till exempel fängelser eller mentalsjukhus som har inneslutande tendenser. Dessa inrättningar hindrar individen som lever i den, att umgås eller ha social kontakt med världen och människor utanför. Det finns låsta dörrar, taggtråd och höga klippor, allt för att människan inte ska få chans att beblanda sig med världen utanför.⁷⁵ Individens personlighet inskränks genom att kontakten med världen stoppas⁷⁶ samt att man i den totala institutionen kommer att ta bort alla personliga tillhörigheter. De individer eller personal som arbetar på dessa ställen bär oftast uniform och patienterna ser

---

⁷² Goffman 1970:15

⁷³ Goffman 1983:134

⁷⁴ Goffman 2000: 210f

⁷⁵ Goffman 1983:13

⁷⁶ Goffman 1983:21

uniformen som skyldig till avhumaniseringen och inte människan som bär den.⁷⁷ Individen kommer att kläs av, badas, håret kommer att klippas och sedan slutligen kommer nya kläder som tillhör institutionen att framläggas åt individen. Vissa av dessa tillhörigheter förknippar människan med sitt jag och därmed sker en aidentifiering eller avhumanisering av människan. Individen tar då på sig en roll som den aidentifierade och får svårt att hålla isär vem han eller hon är eftersom jagets privata områden har befläckats och kränkts.⁷⁸ Goffman menar att när individen isoleras från den yttre omvärlden och denna isolering pågår under en längre tid så bryts den rollindelningen individen har haft och detta medför en rollförlust hos individen.

Utan någonting att tillhöra har vi ingen fast personlighet, och samtidigt medför total anslutning och tillgivenhet till vilken social enhet det vara må ett slags frånvaro av personlighet. Vår upplevelse av att vara en person kan ha sitt ursprung i att vi dras in i en större social enhet; vår känsla av att ha en personlighet kan uppstå i de obetydliga sätt med vilka vi motstår den sociala enhetens tryck på oss. Vår status stötts upp av världens solida byggnader, medan vår känsla av personlig identitet ofta bor i sprickorna.⁷⁹

Goffman menar att människan identifierar sig med grupper och sker inte denna identifikation vissnar individen bort om man inte får stöd från gruppen eller institutionen. Men individen kommer också att ta en ställning som visar på distanstagande till dessa grupper eller institutioner som vill att individen ska identifiera sig med dem.⁸⁰ Goffman menar att människan letar fram platser som individen förknippar med frihet långt ifrån regler och lagar som är associerade med institutionerna. Patienterna på mentala institutioner kunde till exempel sätta sig ute nära staketet för att titta på människorna utanför murarna för att på sätt få uppleva friheten.⁸¹

Kan det i mobbningssituationen vara så att det inte längre handlar om bara enstaka individer som är passiva utan att den utsatte individen upplever institutionerna som passiva. Omgivningen involveras genom deras egen passivitet och att den utsatte individen inte längre kan identifiera sig med omgivningen och distanserar sig från allt och alla.

Vi kommer i den här studien att ta fasta på Goffmans teorier om samhället. Den *totala institution* som vi har i tanken kommer att omfatta omgivningen som den utsatte individen rör sig i, istället för Goffmans begränsade totala institutioner som gäller enskilda institutioner till exempel mentalsjukhus eller fängelser. Vi undrar om de utsatta individerna upplever att omgivningen blir en total institution eller något passivt, där murarna eller de låsta dörrarna är regler och lagar vi har i samhället. Så länge individen håller sig till de lagar och regler (informella och formella) så kommer individen att kunna spela sin roll med sinnrikhet. Den totala institutionen har olika rum precis som Goffman, men vi ser till exempel skolan, försäkringskassan, individernas arbetsplatser, fackliga organisationer m.m. som rum där individen upprätthåller och

---

⁷⁷ Goffman 1983:87

⁷⁸ Goffman 1983: 24ff

⁷⁹ Goffman 1983:211

⁸⁰ Goffman 1983: 210f

⁸¹ Goffman 1983: 163f

befäster sin identitet. Vi kan då gå från det aktörsorienterade, där interaktion mellan människor finns och lyfta resonemanget vidare, där vi kan se hur den utsatte interagerar på samhällsnivå och vad detta innebär för den utsatte individen.

3.3 Eriksson

Sociologiprofessor Björn Eriksson har teorier, om det administrativa systemet och det sociala systemet som är länkade till varandra, den ena kan inte finnas utan den andra. Han beskriver att skolor eller arbetsplatser har dessa system. Det sociala systemet kopplar vi ihop med det Goffman pratar om. Eriksson har vidare teorier om det administrativa systemet som vi också kommer att ta del av.

3.3.1 Det administrativa och det sociala systemet

Det administrativa systemet är till exempel skolor där det är rektor, studierektor, scheman som utgör grunden för hela skolverksamheten, som en organisation där lärarna och eleverna befinner sig i den yttersta linjen för detta system. De ideologier som upprätthåller ett administrativt system bottnar i skollagen där vissa handlingar är tillåtna, rekommenderade eller förbjudna. Det administrativa systemet fungerar på det sätt, att man inte gör skillnader på människorna som finns i systemet, alla har ett lika värde eller lika status. I detta system är rektorer och lärare representanter för organisationen. Man handlar inte i egenskap som person utan det är skolverksamheten som talar. Det sociala systemet (informellt system) är lärare, elever eller skolpersonal som grupperar sig efter eget tycke. I detta system finns ett ansvar till den andra människan, det finns en ömsesidighet och här pratar man inte om civilrättsliga relationer till varandra som man har i det administrativa systemet.⁸² Eriksson menar att det administrativa systemet jämställer och drar tillbaka den utsatte och det sociala systemet skiljer ut och stöter ut den utsatte.⁸³ Eriksson förklarar dessa två system där det sociala informella systemet är där vi individer bildar grupper, där det även bestäms vilka som får vara med i gruppen. Ingen individ kan kräva att få vara med i en grupp eller en gemenskap. Det administrativa systemet bestämmer däremot vilka som tillhör klassen eller arbetsplatsen. Eriksson menar att dessa två system är så pass olika varandra att det många gånger uppstår spänningar mellan dem. Skulle det sociala systemet vara starkare än det administrativa systemet så menar Eriksson att den utsatte försvinner, de som mobbar har fått bort den utsatte. Men skulle det administrativa systemet vara starkare än det sociala systemet så menar han att mobbning aldrig skulle uppstå. Eftersom mobbningsituationen pågår under en längre tid och den utsatte befinner sig i dessa två system, så finns det en undran om vad för betydelse dessa två system har för den utsatte individen.

Med dessa utgångspunkter syftar vi till att se människan i samhället. Mobbningssituationen är någonting inom samhällets ramar och det är där den utsatte och de passiva deltagarna befinner sig. Syftet med vår undersökning är att se hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation.

4. Metod

---

⁸² Eriksson et al 2002:130

⁸³ Berlin 2002: 20f

Metodavsnittet kommer att presenteras i följande ordning, där val av metod kommer först och innefattar en presentation av grundad teori. Förförståelseavsnittet kommer att ta upp det vi hade i bagaget när vi började undersökningen. Urval och datainsamling berättar om hur vi gått tillväga när vi fick tag på våra respondenter och hur intervjuer genomfördes. Etiska regler handlar om vilka regler vi hade att förhålla oss till i undersökningen och vad våra respondenter behövde veta om deras deltagande och vad det innebär. Analysdelen kommer att presentera hur vi gick tillväga när vi analyserade datamaterialet som vi fick från intervjuerna.

4.1 Val av metod

Vårt syfte med undersökningen är att beskriva de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation, utifrån den utsattes perspektiv. För att få en djupare förståelse om detta fenomen har vi valt att göra kvalitativ intervju med de utsatta i en mobbningsituation, eftersom det är deras upplevelser vi är ute efter. Flera personer har frågat oss varför vi inte intervjuade de passiva deltagarna, men vi anser inte att de skulle kunna svara på frågan vi är ute efter.

I denna studie kommer vi att använda metoden grundad teori. I grundad teori studerar man ofta individers beteende i sin naturliga miljö, eftersom man menar att individens beteende uppstår i en social situation som till exempel mobbningsituationen. Vi anser att det bästa sättet att besvara vår fråga vore att göra observationer av pågående mobbningsituationer. Men eftersom det är väldigt svårt eller omöjligt och etisk problematiskt att leta efter ett flertal pågående mobbningsituationer under den begränsade tid vi har, har vi därför valt att intervju utsatta personer. Respondenternas egna berättelser om de passiva deltagarnas agerande kan ge oss möjlighet att få kunskap om de sociala händelser som sker i en mobbningsituation.

Grundad teori utvecklades av Barney Glaser & Anselm Strauss i början av 1960-talet. Strauss arbetade med den kvalitativa forskningen influerad av symbolisk interaktionism och pragmatismen. Den deduktiva metodologin som då var rådande innebar att man hade en hypotes och sedan tittar man om hypotesen stämmer i verkligheten. Detta kunde bara ge komplement till teorier som redan fanns och ingenting nytt framkom egentligen. I motsättning till detta menade Strauss att man borde "studera det ostuderade" vilket blev grunderna till grundad teori.⁸⁴ Glaser däremot arbetade med den kvantitativa metoden kombinerad med statistisk analys. Han använde sig av den induktiva metodologin som innebär att man först samlar in data för se vad för relationer det finns mellan olika egenskaper.⁸⁵ Metoden utgår från en teoretisk ram, vilket innebär att man styrs av förutfattade meningar och samlar då bara in de data som man redan vet är viktiga och missar det som kan vara avgörande för att se fenomenet i ett nytt perspektiv. Glaser & Strauss kom från olika akademiska bakgrunder och var missnöjda med den deduktiva metoden och den induktiva metoden. Glaser & Strauss utvecklade den "inductive- deductive mix."⁸⁶ Därmed fick man fram grundad teori d.v.s där man kunde utveckla eller generera en

---

⁸⁴ Hartman 2001: 28

⁸⁵ Hartmann 2001:31; Glaser 1992: 16f

⁸⁶ Hartman 2001:34

ny teoretisk modell eller hypoteser av sociala händelser som man har lite eller ingen kunskap om, d.v.s. ett utforskat område.⁸⁷ Det kan också vara så att man vill göra en grundad teori om sociala händelser som redan undersökts, men man väljer att inta ett nytt perspektiv som i vårt fall är de passiva deltagarnas roll för den utsatte.⁸⁸ Vi ska försöka få fram en mellanteori som handlar om sociala processer mellan individer som är väl grundad i data. Den ska förklara ett område som avser fenomenet och som visar vad en grupp människor allmänt har gemensamt, det som sker mellan de passiva deltagarna och den utsatte.⁸⁹

Vi skulle även kunna använda oss av en fenomenologisk studie där man utgår från något alla deltagare har gemensamt. I den fenomenologiska studien letar man efter den innersta kärnan (essensen) hos fenomenet trots olikheterna i upplevelsen av fenomenet. Man menar att fenomenologin undersöker fenomenet i sig. Men eftersom vi letar efter något som är utforskat anser vi att grundad teori passar oss bättre än en fenomenologisk studie. Vi har inte funnit något inom mobbningsforskningen som belyser detta fenomen. Därför är vårt syfte att beskriva de passiva deltagarnas roll utifrån den utsattes perspektiv. Vi anser att de utsatta är de som kan ge förståelse till de sociala händelser som sker i en mobbningsituation.

Vi anser att grundad teori kan hjälpa oss och vara viktigt, för att kunna se vilka variationer det finns om fenomenet. Därefter ska vi försöka förklara dessa variationer med så få begrepp som möjligt men ändå täcka in största möjliga bredd om fenomenet.

4.2 Förförståelse

I grundad teori utforskar man fältet man valt förutsättningslöst, man utgår alltså inte från en på förhand given teori. Men för den skull innebär det inte att man är helt utan förförståelse. När vi började fundera kring frågorna om de passiva deltagarna visste vi inte så mycket vad det egentligen handlade om.⁹⁰ Det fanns ett intresse för området och det enda vi visste var den allmänna definitionen av de passiva deltagarna. I grundad teori går man in med en undran om vad som kan pågå och hur man hanterar företeelsen i fråga.⁹¹ Vår B-uppsats handlade om just de passiva deltagarna och i den undersökningen letade vi upp material om de passiva deltagarna men en massa frågetecken dök upp under resans gång.⁹² Är de passiva deltagarna så passiva som det låter? B-uppsatsen ledde in oss på ett område som vi inte hade väntat oss och där resultatet tydde på att de passiva deltagarnas agerande skapade en situationsisolering för den utsatte, att det också påverkade dennes identitet. Eftersom B-uppsatsen inte omfattade så många deltagare bestämde vi oss för att göra undersökningen även i vår C-uppsats. Denna gång skulle vi få upp deltagarantalet till tio istället för de tre vi hade i B-uppsatsen och därmed få ett tillförlitligare svar. Inför C-uppsatsen går vi in med en bredare förförståelse än vi hade i B-uppsatsen.

---

⁸⁷ Hartman 2001:9

⁸⁸ Guvå & Hylander 2003:5

⁸⁹ Hartman 2001:46

⁹⁰ Hartman 2001:62

⁹¹ Glaser 1992: 22

⁹² Forsbäck & Johansson 2006

4.3 Kritik av Grundad teori

Grundad teori har fått kritik för sin inställning om att man ska vara förutsättningslös men vissa forskare menar att det kan man inte vara. Att vara förutsättningslös kan vara att man vill undersöka verkligheten med en undran över vad fenomenet kan innebära för berörda personer, en förutfattad mening finns inte i förväg om fenomenet. När vi började B- uppsatsen visste vi inte mycket om de passiva deltagarnas agerande och det fanns heller inte mycket skrivet om dessa i litteraturer. För vår del innebär det att vi var ganska neutrala i ämnet, där de passiva deltagarnas agerande gentemot den utsatte varken kunde tolkas positivt eller negativt, det var något som framkom i resultatet. I C- uppsatsen har vi något i bagaget men vi anser inte att kunskaperna från B-uppsatsen är tillräckliga för att inte göra en grundad teori. Vårt syfte är en undran och inte ett problem inte heller är frågorna slutna eller alltför konkreta utan mer undersökande och ganska öppna.

4.4 Urval och datainsamling

Urvalet vi har i undersökningen kallas snöbollsurval, vilket inte är helt slumpmässigt eftersom denna typ av urval innebär att vi fick kontakt med våra tio respondenter via andra människor. Vi kontaktade bland annat en förening för individer som blivit utsatta för mobbning, som hjälpte oss att komma i kontakt med personer som själva har upplevt utsatthet. Vi fick även kontakt med respondenter via våra vänner som kände till personer som blivit utsatta. När vi hade fått en första bekräftelse på att dessa människor kunde tänka sig att vara med i vår undersökning, skickade vi ut ett brev där vi berättade om oss själva samt syftet med undersökningen (se bilaga 1). Efter utskicket fick vi positivt svar av respondenterna via e-post. De ställde gärna upp i en intervju. Detta ledde vidare till att vi började ringa upp respondenterna för att boka tid och plats för intervju. Vi beslutade oss för att endast ringa upp respondenterna tre gånger. Svarade de inte så valde vi att radera deras namn och telefonnummer från vår lista. Detta gjordes på grund av att vi inte visste om intervjupersonerna hade ångrat sin medverkan, om de ansåg att ämnet fortfarande var för känsligt att prata om med personer som man inte kände eller av andra orsaker som inte har med vår undersökning att göra. Vi är fullt medvetna och har förståelse för dessa personer och därför valde vi att ta detta beslut som medförde ett visst antal bortfall av respondenter. Vi tog nya tag och kontaktade åter föreningen och vänner för att få till nya respondenter. Intervjuerna skedde samtidigt som vi sökte efter nya respondenter.

Respondenterna fick själva välja var och när de ville träffa oss för intervju. Vi kom överens per telefon var vi skulle träffas och respondenterna kunde identifiera oss genom att vi båda hade svarta jackor. För att respondenterna lättare skulle kunna se oss i folkvimlet så skulle en av oss ta av sig jackan, ha den under armen och ha på sig en utmärkande stickad tröja. Detta fungerade alldeles utmärkt och alla av våra respondenter hade inga problem att hitta oss. Respondenterna kommer från Mellansverige och därmed fick vi åka både tåg och bil till platserna där de ville att vi skulle träffas. Våra respondenter består av både män och kvinnor i olika åldrar. Dessa personer har blivit utsatta för mobbning både på arbetet och i skolan under tidsperioder från tre till tio år. I vår undersökning har vi valt att inte ta med ålder, yrke, etnicitet och kön på grund av att det inte är relevant för vårt syfte i undersökningen

eftersom vi undersöker vad de utsatta upplever samt har gemensamt om de passiva deltagarna.

Intervjuplatserna vi åkte till var hemma hos respondenter, på hotell, på bibliotek och en intervju skedde även på en tågstation. Vi fick intervju en respondent sittandes på golvet i ett hörn när denne inväntade ett tåg. Intervjuerna tog mellan 2-4 timmar beroende på hur mycket tid respondenterna hade avsatt till vårt förfogande. Samtalet började oftast med att vi berättade lite om oss själva, som inte stod med i brevet vi skickade till respondenterna, samt att respondenten fick prata om sig själv om hon eller han ville det. Detta för att stämningen skulle bli så naturlig och avslappnad som möjligt. Dessa samtal blev en bra början inför den kommande intervjun. Efter cirka en halvtimme upp till en timma kände vi alla att intervjun kunde börja. Vi startade intervjun med en fråga som vi hade genomgående i alla intervjuer. Denna fråga handlade om när trakasserierna/mobbningen/den kränkande behandlingen började. Ordvalet berodde på hur respondenterna uttryckte vad de hade varit med om. Vi frågade även vilka som mobbade och hur många som arbetade på arbetsplatsen eller hur stor skolan var. Att börja med de här frågorna ledde oss vidare till att fråga vilka som mobbade eller utsatte individen för kränkande behandling eller mobbning för att vi skulle kunna skilja på de passiva deltagarna och de som mobbade personen i fråga. Intervjun skedde med en semi-stukturerad intervjuguide där vissa teman fanns med som respondenterna fick prata fritt runt (se bilaga 2). Vi ställde sedan ett antal följdfrågor beroende på vad respondenten sade.⁹³ Vi spelade in alla intervjuer på band vilket sedan transkriberades för att lättare kunna bearbeta materialet enligt grundad teori. Våra respondenter hade blivit informerade om bandinspelningen och dessa godkändes av samtliga personer. Transkriberingen skedde efter varje intervju för att vi fortfarande kom ihåg delar av mötet. En av oss hade till uppgift att skriva ner allt som sades. Det tog ungefär tre till sex timmar per intervju.

Det finns nackdelar med att intervju och det märkte vi ganska snart. Att intervju var krävande för både oss och de respondenter som var med i undersökningen. Vi som intervjuar bör ha en stor förmåga att kunna läsa av situationen och sedan försöka sätta oss in i den. Vi kan aldrig riktigt fullt förstå detta men vi gjorde så gott vi kunde. Det är också krävande för våra respondenter som måste berätta om sina upplevelser för helt främmande människor. Intervjuerna bandinspelades och pågick i upp till 4 timmar. Transkriberingen tog lång tid och det medförde att datamaterialet blev enormt. Men vi tyckte inte att de nackdelar som finns med att intervju överträffar de fördelar en intervju har, eftersom man får en djupare och ett innehållsrikare material till studien än vad en eventuell observation hade gett oss.

4.5 Etiska regler

När vi kontaktade respondenterna informerade vi om de forskningsetiska principerna⁹⁴ och vi informerade även om vårt syfte med undersökningen. Vi informerade om att det var en C-uppsats och att vi studerade på Mälardalens Högskola (informationskravet). Vi informerade även om att våra respondenter skulle vara helt anonyma eftersom materialet skulle transkriberas och våra respondenter skulle döpas i studien till R1, R2 osv. Men vad vi inte tänkte på "som en respondent upplyste oss om var" att man aldrig kan vara helt anonym i en undersökning. Vi

---

⁹³ Bryman 2002: 300f

⁹⁴ Forskningsetiska principer 1990

informerade samtliga respondenter att personerna som rekommenderade dem till att vara med i undersökningen visste vilka de var samt att vi hade fått deras namn, telefonnummer och e-postadress via dessa personer. Vi upplyste respondenterna att deras namn och telefonnummer skulle raderas efter att intervjun transkriberats men att vi sparar deras e-post om de ville ha uppsatsen skickad. Efteråt skulle även detta raderas. Vi har tagit bort kön i undersökningen så citaten som kommer att finnas med i undersökningen kommer att vara könlösa. Vi känner att vi har gjort allt för att våra respondenter ska vara anonyma i vår undersökning och att dessa inte ska gå att spåra på något sätt (anonymitetskravet). Samtyckeskravet innebär att respondenterna informerades om att de inte behövde svara på frågor som de inte ville att andra skulle ta del av. Respondenterna fick även veta att man kunde hoppa av studien fram till ett visst datum innan uppsatsen skulle lämnas in (konfidentialitetskravet). Vi informerade även respondenterna om att intervjuerna bara kommer att användas till forskning och det enligt nyttjandekravet.

4.6 Analys

När materialet transkriberats så drog vi slumpvis ut ett nummer mellan ett och tio för att intervjuerna inte skulle hamna i den ordning vi intervjuade. Detta gjordes för att vi inte skulle tänka alltför mycket på respondenterna och att respondenterna inte heller ska veta vem som är R1 eller R2 osv. När vi slutligen började med analysen av materialet tog vi till oss ett subjekt-objekt förhållande till materialet. Det innebär att vi tar avstånd från materialet, det blir ett föremål vi granskar, eftersom det är olika skeenden vi ska undersöka och inte individerna bakom materialet.⁹⁵

Den öppna kodningen påbörjades med att vi analyserade de fem första intervjuerna för att hitta så många möjliga beteenden eller skeenden för att få med komplexiteten i materialet. Vi letade efter likheter och skillnader i materialet där vi lade ut "pusselbitarna" i olika högar för att sedan se om de passar ihop. "Pusselbitarna" var de skeenden som respondenterna pratade om och dessa skeenden jämförde vi med varandra hela tiden (komparation). Vi använde oss av respondenternas egna ord för att hålla oss så nära materialet som möjligt, till exempel "*de gav inget stöd*", "*ingen reagerade*". Dessa hittades genom att läsa intervjumaterialet noggrant och anteckningar fördes vid sidan av materialet för att urskilja olika skeenden⁹⁶. När vi funnit dessa skeenden, kodades dessa upp i olika kategorier (kodning). Parallellt med att de fem första intervjuerna analyserades och då ändrades frågeställningarna efter vad som kom fram i materialet. I grundad teori gör man teoretiska urval och det är resultatet man får fram som styr de frågor och de respondenter man kan tänkas behöva, vilket innebär att man letar efter respondenter som kan tillföra mer till undersökningen (teoretiska urval). Vi hade inte så många möjligheter att välja respondenter utan vi intervjuade dessa beroende på när respondenterna hade tid att träffa oss. Men vi tycker ändå att vi fick med en bra variation på respondenterna eftersom deras erfarenheter i livet var så pass olika. Vi fokuserade oss på vad resultatet visade och det fick styra hur vi skulle ställa frågorna och vilka frågor vi skulle ha till nästa respondent, vilket gjorde att vi kunde fördjupa oss i materialet (konceptualisering). Kärnkategorin "*Förlust av stöd*", märkte vi ganska tydligt eftersom alla våra respondenter uttryckte sig ungefär likadant. Under hela den här

---

⁹⁵ Guvå & Hylander 2003:15

⁹⁶ Hartman. 2001:80; Glaser 1992:40

processen skrevs minnesanteckningar eller memos över kategorier som vi fann i materialet.⁹⁷ Processen pågår tills mättnad uppstår, vilket innebär att respondenter tillförs så länge de tillför något mer till materialet. När man slutligen inte får in något mer nytt går man över i nästa process. I vår undersökning gjordes tio intervjuer och vi kan därmed inte säga om en mättnad uppstod, vi upptäckte att kategorierna återkom i alla intervjuer.

I den *selektiva kodningen*, som inte kan påbörjas förrän kärnkategorin har hittats,⁹⁸ här ska man relatera kategorier till varandra, man väljer ut vissa kategorier som man jobbar vidare på, dessa kategorier som väljs ut måste vara relaterade till kärnkategorin.⁹⁹ Här märkte vi att kategorier ändrade karaktär efterhand som mer material tillkom från de andra fem intervjuerna, intervjufrågorna ändrades efter att vi hittade kategorier som inte passade in i de första kategorierna i första analysen. Här blev det en liten uppdelning av till exempel "*lite stöd*" och "*inget stöd*" i kärnkategorin. Det var här vi märkte en delning av kategorier och vi började koncentrera oss på några kategorier, dessa följdes upp och de blev också ganska centrala i undersökningen. Denna process håller på till en mättnad uppstår och man märker att man inte tillför mer i denna fas.¹⁰⁰ När man gör grundad teori upprepar man hela tiden proceduren som är urval, induktivt analyserar datan från urvalen. I nästa steg gör man ett deduktivt urval som är baserat på analysen man gjort. Dessa steg görs om och om igen till man har utvecklat en ny teori eller hypotes.¹⁰¹

I den *teoretiska kodningen* fanns en röd tråd där vi kunde se huvudkategorin och hur den relaterade till de övriga kategorierna som finns runt huvudkategorin. Vi insåg här att huvudkategorin är de som ger fenomenet dess enorma variation. En teoretisk fullständighet har uppnåtts när man med ett fåtal begrepp kan förklara och förstå de olika variationerna som finns om fenomenet i fråga. Hypotesen bildas och en ny teori har formats om det fenomen som vi undersöker.¹⁰²

Grundad teori genererar teorier eller hypoteser från datan och dessa ska också förklara ett mänskligt beteende. Kriterierna i grundad teori är att den beskriver något viktigt för de individer teorin eller hypotesen handlar om, i vår studie handlar det om de utsattas upplevelser om de passiva deltagarnas agerande. Teorin ska förklara företeelsen och kategorierna ska komma från datan och inte vara förutbestämt.

---

⁹⁷ Glaser 1992: 111f

⁹⁸ Glaser 1992:75

⁹⁹ Hartmann 2001:41

¹⁰⁰ Hartmann 2001:41

¹⁰¹ Hartmann 2001:36

¹⁰² Hartman 2001:41, 90; Glaser 1992:102, 107

5. Resultat

Syftet med vår undersökning är att beskriva hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation utifrån den utsattes perspektiv. Vi kommer att besvara våra frågor: Vad innebär de passiva deltagarnas agerande eller inte agerande för den utsatte i en mobbningsituation? Resultatet från vår studie kommer att presenteras under olika kategorier för att hjälpa till att reda ut olika skeenden som den utsatte individen upplever i interaktionen med de passiva deltagarna. *Förlust av stöd* handlar om vad för bekräftelse respondenten får från andra individer. *Situationsisolering* handlar om hur respondenterna upplever definitionen av situationen. *Interaktionsbrist* handlar om samspelet med de passiva deltagarna. *Rollåsnings* innebär att respondenten fastnar i en roll. *Tillitsförlust* innebär att respondenten tappar förtroende för andra. Och slutligen *identitetsförlust* vilket handlar om ifrågasättande av sig själv och sin roll i samhället.

5.1 Förlust av stöd i sociala systemet

Stöd kan innebära att någon lyssnar, ger positiv antydning till den utsatte, man negligerar inte den utsatte mm. Stöd kan delas in i två delar där den första är den personliga delen (sociala systemet). Det sociala systemet innebär det dagliga samspelet med andra individer i vår vardag, dvs. stödet vi får från de passiva deltagarna som till exempel arbetskamrater, familj och vänner. Den andra delen av stöd är samhällssystemet, där fackföreningar, försäkringskassan etc. ingår

5.1.1 Förlust av stöd ”Den sköra tråden”

Den första delen kommer att handla om att den utsatte fortfarande har ett litet stöd från de passiva deltagarna. Stödet kunde komma precis varifrån som helst och egentligen inte betyda så mycket men respondenterna inser det lilla bakom handlingen. I en mobbningsituation kan de passiva deltagarna vara ett stöd utan att

de vet om det, att små handlingar kan vara betydelsefulla för den utsatte. Förlust av stöd är när den utsatte känner av att det finns begränsat antal individer eller ingen som kommer att ställa upp för honom eller henne. Stöd är något som man inte tänker på förrän stödet inte finns. När den utsatte känner att det här är det enda man har att räkna med så kan det vara så att man klamrar sig fast vid det sista halmstrå som finns och man är medveten om att så är fallet.

Kan jag ha gått i fyran. Jag hade bestämt mig för att ha födelsedagskalas. Jag hade varit och lämnat inbjudningskort till mina klasskamrater och mamma hade tjoat, fixat och donat. Hur det nu var så var det bara två som kom, en av dom var en kusin. Kompisen sa då till mig: [R7] var inte ledsen, vi får mycket mer tårta nu. Det är den enda gången någon någonsin kommenterat det, det var ett stöd. (R7)

Det lilla stödet kunde också handla om att de passiva deltagarna försökte se till att den utsatte inte visade för övriga passiva att man är sårbar eller att man har tagit åt sig av vad som skedde. Några kunde ge kommentarer om att man skulle sträcka på ryggen, hålla huvudet högt, skratta och vara glad (R4). Passiva kan även visa ett stöd utan att försöka förhindra mobbningen genom att visa det med sitt kroppsspråk.

Aldrig att någon sa något, men jag hade fyra vänner som alltid höll ihop, som stöttade mig. Men det var aldrig direkt någon som sa något i försvar, men de fanns där för mig, det var skönt...ibland kunde jag använda dem som en mur mot alla andra.(R8)

När man inte fick stöd på den arena där mobbningen pågick, kunde vissa av respondenterna gå till andra passiva deltagare som till exempel till familjen och några få vänner som förstod och som man kunde prata med. De utsatta fick ältä om problemen och på så sätt hjälpte det den utsatte eftersom det fanns någon som lyssnade. Det kunde vara arbetskamrater som man hade på en annan arbetsplats som stöttade den utsatte. Det blev en räddning i många situationer för respondenterna kunde känna en respons från andra, det kunde bygga upp självförtroendet lite. Många gånger blev detta också en räddning eller ett andningshål för att inte helt tappa fattningen (R10, R4, R3, R2). En annan respondent berättade om mobbningen som pågick och arbetskamraterna på den andra arbetsplatsen ville att den utsatte skulle lämna arbetet och börja arbeta hos dem istället (R10). Det kunde också vara så att det började nya medarbetare på arbetet och att dessa inte brydde sig om vad som hände utan accepterade personen i fråga.

Vi bytte chefer, men en av cheferna kom in till mig och sa att det gick rykten om mig. Men han sa att han ville bilda sig en egen uppfattning och han skiter i ryktena. (R4)

Passiva deltagare kunde också berätta för den utsatte varför de drog sig undan och att det på något sätt också skulle hjälpa den utsatte eftersom den utsatte då fick vetskap om att man har lite sympatier kvar hos någon. Det kunde vara så att passiva deltagare berättade för den utsatte att de inte själva förstod varför de inte reagerade och försvarade den utsatte. Passiva deltagare kunde vara helt låsta eftersom den utsatte inte frågade om hjälp eller att de passiva deltagarna inte hade klara bevis på

att personen var utsatt för mobbning (R7). Det kunde också handla om att de passiva deltagarna inte förstod att personen i fråga var utsatt (R8). Medan andra passiva deltagarna kunde berätta för den utsatte att de var medvetna om mobbningen men att de själva inte ville komma på kant med mobbarna och därför inte stödde den utsatte.

Jag berättade för [den passive deltagaren] vad som hade hänt på mötet när jag var på väg hem den dagen. [Den passive deltagaren] svarade: att jag vet att jag inte varit till något stöd för dig, men jag vill inte komma på kant med [mobbarna] (R1).

Många av våra respondenter var mycket medvetna om att de passiva deltagarna var rädda och att de inte räknade med att få aktivt stöd än de hade fått (R6, R3, R5,). Detta kunde även respondenter bekräfta eftersom vissa medarbetare, som aktivt stödde respondenterna, själva blev drabbade på ett eller annat sätt (R3). En av respondenterna bönföll en medarbetare att inte ta tag i det hela för R7 trodde att det hela skulle accelerera och bli värre. Men R7 medger i dag, många år efter mobbningen, att det var fel att stoppa medarbetarens vilja att agera.

5.1.2 Förlust av stöd ”Den sköra tråd som brustit”

Förlust av stöd som i fallen ovan innebär för individen att det fortfarande finns lite hopp eller att de fortfarande har en tråd att hålla sig fast vid. Denna tråd är skör och det märker vi när respondenterna inte ens hade denna sköra tråd att hålla i. Det fanns ingen som agerade och därmed förstod också respondenterna att det fanns ingenting att hämta. De var helt utelämnade till sig själva på arbetsplatsen.

Jag gick fram till [den passive deltagaren] och bad om ursäkt för jag inte hade hunnit med arbetet, då reagerade några runt om och började skrika, gav sig på mig... stick och brinn.. fruktansvärda ord. Det var några som skrek inte alla, men det var mest tystnaden runt omkring, att ingen stiger fram och stoppar det... ingen går fram för att stötta mig...jag går hem. (R2)

5.1.3 Förlust av stöd i samhällssystemet

Den andra delen av förlust av stöd infinner sig inte förrän respondenterna blir medvetna om att det sociala systemet är på väg att försvinna. När man inser förlusten i det sociala systemet höjer man blickarna till samhället och det stöd man har i samhällssystemet. I samhället går människor runt och tror på värderingar om att alla har samma rättigheter. Vi ska behandla alla likvärdigt och att hjälp finns om man skulle behöva det. Samhällssystemet kan handla om att söka stöd hos fackliga organisationer, försäkringskassor, företagshälsovård, arbetsmiljöverket och till och

med tingsrätten räknas till de passiva deltagarna. De utsatta försöker få hjälp från dessa instanser när de inser att de inte har stöd i det sociala systemet. De försöker att få hjälp genom att anmäla mobbningen eller att få någon att lyssna på dem.

Vad våra respondenter upptäcker är att dessa rättigheter inte är till för alla. Det vi såg i analysen var att alla respondenter sökte stöd i systemet men det fanns inget stöd att få. Det fanns ingen som trodde och litade på att det respondenterna sa var sant. Passivitet i samhällssystemet skapar förvirring hos våra respondenter. Den utsatte trodde att samhället skulle ge stöd åt dem när de hade till exempel gjort en anmälan om mobbning. Men den utsatte fick inte ens vara med när ledningen och fackliga representanter hade möte. Denne fick sitta utanför utan att få tillfälle att säga sin mening. Vart ska man då vända sig om inte samhället stöttar en? Respondent R2 berättar om förvirringen när R2 inte ens fick sitta med och höra vad de passiva deltagarna sa.

En facklig som inte var engagerad i det här...som inte ens hade träffat mig skulle förhandla mot motpartnern, jag var med i [staden], men jag fick sitta i ett rum bredvid. Jag fick inte vara med, det känns, jag visste ju inte ens vad jag har gjort, jag kan inte försvara mig i det här, kan jag bli anklagad till saker som jag inte har gjort...Sedan trodde jag att man skulle gå vidare till arbetsdomstol att mitt förbund skulle driva detta vidare, men det beslutades att man inte skulle göra det. Det tyckte jag var konstigt eftersom ingen har pratat med mig eller med mitt förbund hemma. (R2)

Anmäld mobbning kunde också kännas positivt för den utsatte eftersom man trodde att det skulle ordna upp allt och att den utsatte skulle få det stöd man har rätt till i samhället. Vissa respondenter var väldigt positiva, de försökte hålla skenet uppe. Snart skulle det ordna sig men ganska snart upptäcker respondent R1 att så var inte är fallet. Det stöd samhället skulle vara för respondenten blev i stället att respondenten kände att man inte längre tillhörde systemet, man hade inte samma rättigheter i samhället.

Jag försökte hela tiden tänka positivt...när dom kom ut från mötet så sa fackombudet att det kan vara någon kvar därinne, jag hade tagit med fika till alla på mötet. Jag fattade inte att jag inte skulle få ha kvar jobbet, det var obegripligt, det går inte att kämpa emot de högsta cheferna, jag bara tänkte att nu är det slut på de här tolv åren som jag har haft på [arbetsplatsen], det jag kan...det känns som ett svart hål, utslängd från sociala sammanhang. (R1)

Det spelade inte någon roll ju högre upp man kom i systemet. Det innebar ändå en passivitet för våra respondenter. De passiva myndigheterna kunde skylla på att enskilda fall inte behandlas men R9 visste att det åtminstone fanns tre fall till på samma arbetsplats som var anmälda. Vad vi märkte i vår analys var att respondenterna inte såg människan bakom den uniform hon eller han bar. Respondenterna såg vad dom representerade. I detta fall blir systemet i samhället passivt utifrån våra respondenters perspektiv och de tappade härmed stödet och tryggheten som respondenterna trodde att de hade i samhället (R2).

Men dom fackliga har helt tystnat, inte stöttat mig. Den här tystnaden ...det är det som blir svårast. Man har inte stöd när det gäller. (R2)

En av respondenterna sa att det inte fanns någon rättssäkerhet (R9). En annan uttryckte att de har hamnat utanför systemet (R10). R1 såg det som en färd ut i tomta intet.

Alla dessa myndigheter, de hjälps åt att slå ut en människa på detta viset. Alla dessa är ju inget stöd, de bara hjälps åt att man åker rutschbana ut i tomta intet. (R1)

Vuxna människor känner väl till systemet och alla instanser i samhället och vet ungefär var de ska vända sig för att få stöd. Hos ett barn däremot är världen mycket mindre och det begränsar möjligheterna att söka stöd. När ett barn går till rektorn så har de kommit så högt upp de kan. Rektorn representerar skolan och i skolan måste ett barn vara. När det visar sig att de även blir bemötta av passivitet av rektorn (R7, R8), så innebär det att ingen kan göra något, inte ens respondenternas föräldrar.

Det fanns ingen som stöttade mig och jag vet att det var dålig hjälp från studierektor, skolsköterska, det var mer när jag var yngre, det var mamma och pappa som tog tag i det med studierektorn och han sa bara att han inte visste vad man skulle göra åt det... han satt där bara, sedan sa han att han skulle prata med mobbarna men det blev inget med det. [Skolan] brydde sig inte direkt. (R8)

En respondent berättade om en långdragen process där samhällssystemet ignorerade denne och efter mycket lång tid fick tag på någon som trodde på henne/honom.

Representanten för [myndighet] från [en annan stad] var den första människan som agerade och trodde på mig men detta ledde ingenstans. (R6)

5.2 Situationsisolering

När individer handlar så innebär det att man har definierat situationen på ett speciellt sätt. Om andra individer finns närvarande kan en sammanhållning infinna sig om alla gör liknade definition av situationen, vilka får en mening genom det sociala samspelet. Olika roller intas och dessa roller får betydelse i situationen.

5.2.1 Situationsisolering i sociala systemet

Situationsisolering handlar om att man inte definierar situationen likadant. Respondenterna får inget gehör för hur de upplever situationen fast de försöker förklara för de passiva deltagarna hur de upplever den. Responsen från de passiva deltagarna kunde också vara att man bara klappade den utsatte på huvudet och gav kommentarer om att det inte var så farligt, att man överreagerade eller att man var

löjlig (R8). Det kunde handla om att man inte förstod att situationen var outhärdlig för den utsatte. Mobbingen hade pågått en längre tid utan att någon ingrep för att försvara den utsatte (R 10). En av respondenterna berättade om ett möte senare i livet med en passiv deltagare, om hur denne hade upplevt mobbingen. Den passiva deltagarens respons var att det inte fanns något minne av att det fanns mobbing på skolan (R7).

Jag kommer ihåg när det började en ny kille i klassen och senare när jag träffade honom inför en återföreningsträff och jag sade att jag inte hade tänkt gå eftersom den minnesbild jag har av skolan inte är så positiv. Han kommer inte alls ihåg att det var som jag upplevt det. (R7)

5.2.2 Situationsisolering i samhälls systemet

Situationsisolering kunde också innebära att samhällssystemet inte såg den utsattes situation. Respondenterna upplevde att de passiva deltagarna inte tog situationen på allvar utan de fick ta egna initiativ till att visa hur pass allvarlig situationen var. En respondent anlät en advokat och ledningen (de passiva deltagarna) sa att de inte förstod att denne var mobbad.

Det kan också handla om att man ser den utsatte som den som ställer till allting. De högre instanserna i samhällssystemet har definierat situationen helt annorlunda.

Arbetsmiljöverket har gjort en inspektion på arbetsplatsen, de har kommit fram till att allt är okej på arbetsplatsen och att [de passiva deltagarna] mår dåligt på grund av en person, på grund av mig. Men de har inte frågat mig, hur jag mår. (R9)

5.3 Interaktionsbrist

I interaktionen förutsätter vi att våra handlingar både språkliga och de symboliska fungerar i samspelet med andra individer. Tilliten finns som ett band mellan kommunikation, symboler och samhället och dessa är grunden i det mänskliga samhället. Individerna förväntar sig att få en respons på sina handlingar och det innebär också att individen också förväntar sig ett resultat på sina handlingar. Det är när osäkerheten blir långvarig och när vi inte vet hur våra handlingar kommer att förstås och vi inte kan ta nåt för givet som tilliten kan hamna i kris.

5.3.1 Interaktionsbrist i sociala systemet

I interaktionsbristen behandlas det som inte sker i samspelet mellan människor. Det handlar om hur den utsatte inte får kontakt via kommunikation eller inte känner någon delaktighet i gemenskapen med de passiva deltagarna. Det blir inget möte utan respondenterna känner utanförskap och hamnar aldrig i fokus. Många av respondenterna säger att de passiva oftast var tysta, att ingen sa något. En av respondenterna berättar om hur de passiva deltagarna tar avstånd från den utsatte på grund av rädsla för att inte bli utsatta själva. Det kunde också handla om att respondenterna inte fick ögonkontakt med de passiva deltagarna. De kunde titta ner i

golvet vid möten eller när man gick förbi varandra i korridorerna så undvek man att titta den utsatte i ögonen.

När jag kom till arbetsplatsen, det var personalfest så var det som ett grått moln, ingen hälsade, alla blängde ner i golvet. Det var en nedtryckt stämning. (R3)

Men interaktionsbristen kunde också bero på att den utsatte individen blir försiktigare och tystare ju längre tiden går. Det kunde vara respondenten själv som tog avstånd från de passiva deltagarna. Interaktionsbristen innebar att man inte vill mötas. Det fanns tillfällen då respondenterna satte sig på en undanskymd plats för att få tillfälle att pusta ut och vara för sig själva.

Slutligen drog jag mig undan, jag gick inte längre och fikade. Det var någon ibland som kom och frågade om jag ville följa med men jag kom med en massa ursäkter och till slut var det nog ingen som la märke till att jag dragit mig undan. (R4)

Respondenterna kände av att de inte längre tillhör gruppen. De visste inte riktigt vilken sida de passiva deltagarna stod på, ville de hjälpa eller stjälpas? Man visste inte heller varför man blev behandlad på detta sätt. Varför kändes det som om alla försökte undvika en och varför blev man satt på platser så att det inte fanns möjligheter att samspela med andra? En respondent berättade hur hela avdelningen blev "utanför" den ordinarie arbetsplatsen för att utredas på grund av den utsatte. Hela avdelningen fick följa med i den utsattes fotspår men de övriga visste inte varför. Man visste inte om avdelningen skulle vara kvar eller avdelningen skulle försvinna. De fick vänta ett helt år utan information om vad som skulle hända, men den utsatte förstod vad som pågick (R5). Det kunde också handla om att man åtskilde den utsatte. En annan respondent berättade om hur de passiva satte respondenten på en avdelning utan arbetskamrater.

Jag fick mest syssla med likartade arbetssysslor och visst var det ensamt, man fick ibland prata med mig själv. (R10)

5.3.2 Interaktionsbrist i samhällssystemet

Interaktionsbristen går även upp i samhällssystemet. Respondenterna upplevde att tystnaden var ett faktum av det passiva systemet. Flera respondenter tog kontakt med fackliga företrädare men bemöttes av tystnad (R4, R2). Facket hörde inte av sig för att besvara respondentens samtal (R9). Rektor och studierektor var tysta, de valde att inte se. De gick omkring med sina skyggglappar (R7, R8). Ledningen på företaget vägrade att yttra sig, det var inte deras ansvar (R 10). En respondent hade kontakt med försäkringskassan och de skulle göra en inspektion på arbetsplatsen om vad som pågick. Arbetsgivaren nekade försäkringskassan att ta kontakt med arbetskamraterna och detta ifrågasattes inte av försäkringskassan utan respondenten upplevde att de bara vände på klacken och gick (R1).

Försäkringskassan skulle göra en utredning på min arbetsplats, men min chef sa till dem att de inte fick prata med någon och det ifrågasatte inte försäkringskassan. (R1)

Interaktionsbristen gick så långt för respondenterna att de själva till slut inte kunde samspela med andra människor. All kontakt med omvärlden blev jobbig och några respondenter stängde in sig i sin egen värld skyddade av hemmets väggar. R1 berättade om att det inte gick att hålla någon kontakt med grannar på grund av att R1 inte ville träffa någon. När respondenten skulle hämta posten så skyndade respondenten fort ut till brevlådan för att sedan springa in och stänga dörren. R1 menar också att systemet inte heller bryr sig.

De ville bli av med mig, inte familjen utan arbetsgivaren, när jag sa att jag skulle gå och hänga mig till arbetsgivaren så sa [chefen, passiv deltagare] inget, det var som en bekräftelse. Man känner sig så ensam också då, man kan inte vända sig någonstans. (R1)

Flera respondenter berättar om övergivenhet, ensamhet och hur ledsen man är över det (R7, R6, R8). Ensamheten beskrev en respondent som det värsta, tystnaden när ingen hörde av sig. Respondenten hade ingen kontakt med de passiva deltagarna (R2). En annan beskriver interaktionsbristen som isolering.

Jag var helt isolerad i tre månader, jag bor ensam. Jag vågade inte titta på folk när jag gick ut, jag svarade inte i telefon...jag försökte läsa men jag kom aldrig ihåg vad jag läst. Jag försökte skriva på datorn men det gick inte, jag hade ingen kontakt med omvärlden.(R5)

5.4 Rollåsning

Socialt samspel innebär att vi intar roller och vi visar med dessa roller vilka vi vill vara i situationen. Roller är inte bara ett spel utan rollerna blir också en del av vår identitet. Det är genom uttryckssätt, kroppshållning, gester som vi visar vilka roller vi intagit men vi är samtidigt beroende av att medspelarna också förstår och accepterar de rollgestalter vi försöker ge intryck om. När det går snett i en situation eller om man inte kan förmedla en viss rollgestalt så kan medspelarna tillskriva personen i fråga en viss roll.

5.4.1 Rollåsning i sociala systemet

Rollåsning innebär för individen att det är omöjligt att ta sig ur den roll som de passiva deltagarna har gett respondenten. Respondenterna upplever att sociala systemet har en bild av hur den utsatte ses utifrån d.v.s. som någon stereotyp bild om hur en utsatt person är. En av respondenterna beskriver sin roll som den personen som är livstidsdömd, en levande begravd på grund av hela situationen på arbetet. Respondenten blir inte medbjuden på kurser eller fick vara delaktig i den gemensamma verksamheten (R10). Flera utsatta beskriver att de fick ta på sig rollen som den besvärlige. Den utsatte är för ifrågasättande (R1) eller att den utsatte har samarbetssvårigheter (R5, R3, R2, R9, R6, R10).

Ledningen de sa att en anställd slutade, så de verkade tro att det var mitt fel att den anställde slutade...men [den anställde] sa att det inte var mitt fel att denne slutade. (R10).

Den utsatte (R8) upplevde att alla kände till att hon eller han var utsatt. Var den utsatte än gick eller befann sig så upplevde respondenten att det var något som stod tryckt i pannan på denne.

Det var inget roligt när [mobbarna] skrev på väggen så att alla skulle se. Man tala om för hela jävla skolan...jag kunde ha haft en skylt på mig, "Titta på mig, jag är mobbningsoffer". Det kändes som alla såg på mig att jag var svag, det lös igenom min personlighet. (R8)

Respondenterna upplevde att denna rollåsning följde med respondenten överallt på grund av att ingen vill ta tag i situationen. Mobbningsituationen förflyttade eftersom de passiva deltagarna hela tiden fanns med i bakgrunden. De passiva deltagarna byttes hela tiden ut i jämn ström eftersom ingen lade sig i eller avbröt mobbningen. Respondenterna berättar om att alla såg men det var ingen som gjorde något (R8, R6, R7). En respondent bytte tillfälligt arbetsplats för ett vikariat i en annan stad, men rollåsningen fanns fortfarande kvar. Respondenten kände att det blev svårare och svårare att jobba på den nya arbetsplatsen. Chefen på den nya arbetsplatsen var bekant med den gamla chefen och i ett möte på försäkringskassan, båda cheferna var närvarande, beslutades att respondenten inte längre kunde tillföra något till samhället.

De beslutade efter det här att jag skulle få varaktig sjukersättning. I och med det så förlorade jag min anställning...försäkringskassans läkare ansåg att jag inte hade rehabiliteringspotential, att jag inte kunde ta något arbete på nationella marknaden. Efter det här orkade jag inte ta tag i det här igen. (R1)

Senare berättade R1 att facket och ledningschefen hade haft ett möte, vilket R1 inte fick delta i utan fick vänta utanför. När mötet var avslutat efter två timmar fick respondenten veta att R1 skulle få sluta, gå hem utan någon förklaring. R1 hamnade i ett vakuum och först två år senare ifrågasatte R1 ledningschefen om vad R1 hade egentligen hade gjort. Svaret var att de i ledningen hade behandlat ärendet lite fel, att det inte var fel på R1, men ledningen hade i alla fall lärt sig något av det.

5.4.2 Rollåsning i samhällssystemet

Oavsett om det är det sociala systemet eller samhällssystemet så följer rollåsningen med respondenten. En respondent beskrev hur fastnaglad dennes roll var oavsett hur högt i systemet de än kom. Bilden som andra tillskrev respondenten gick inte att tvätta bort (R4, R9).

Jag var faktiskt inte med på förhandlingarna men min fackliga företrädare som är en ganska hög chef sa att det inte gick att sticka hål på bubblan. Därefter frågade han mig ifall jag själv inte tyckte att det var något fel på mig, när det är så många som har sådana åsikter om dig, att du är så hopplös. (R9)

5.5 Tillitsförlust

Tillit är någon en människa har till sig själv och till andra. Det kan också vara att man hyser tillit till samhället. Tillit innebär att individen har en tilltro och en förbindelse till någon eller något. Tillit är någonting som människan har och som inte är direkt

synbart utan som visar sig i individens handlingar, känslor, upplevelser, syften och möjligheter. Individens upplever att någon eller något är pålitligt och individens identitet upprätthålls genom denna tillit samtidigt som den sociala värld individens lever i blir mer förutsägbar. Det är tilliten som gör så att individer kan skapa relationer och det är också tilliten som gör så att dessa relationer bibehålls. Utan tillit får individen svårt att handla gentemot andra individer, vilket också innebär att människan förmåga att vilja ta risker minskar eftersom man inte litar på någon. Tillit är lätt att förstöra men mycket svårt att skapa och reparera.

5.5.1 Tillitsförlust i sociala systemet

Tillitsförlust innebär att det förtroende man har till andra individer mer och mer försvinner. Stödet man trodde sig ha finns inte eller ingen annan tar den utsattes parti. Sveket känns som högförräderi. R4 berättar hur R4 aldrig kommer att bli densamma igen. Förr var R4 mycket gladare och mer spontan i sina handlingar. Naiv på ett gott sätt där respondenten själv trodde gott om alla människor, samtidigt som R4 trodde att alla människor också ville R4 väl. R4 berättar att som människa är man van att lita på folk. Övergivenheten och besvikelsen när ingen ställde upp för R4 på arbetet hade egentligen inga gränser. Respondenten berättar om stunden då R4 insåg att det inte fanns någon hjälp att få vare sig av chefen eller vare sig av arbetskamrater och hur värdelös R4 kände sig då.

...jag kände mig övergiven, utkastad. Allt jag gjort på jobbet och ingen ställde upp för mig på jobbet...man blir psykvrak. (R4)

R5 berättar om ilska, hur ledsen R5 är och självmordtankar. Allt som R5 hade skapat på arbetsplatsen har tagits bort. R5 kan aldrig förlåta de som i första hand mobbade men R5 kommer heller inte att förlåta de som fanns runtomkring R5. Alla som inte har gett något stöd eller förståelse för den situation R5 befann sig i eller befinner sig i. Tilliten till människorna är borta eftersom de passiva deltagarna inte gjorde något, respondenterna känner av sveket.

Jag kan aldrig förlåta de som i första hand mobbade och de runtomkring mig kan jag inte förlåta. Alla som var där. Jag har inte fått stöd och ingen förståelse. Allting som jag har skapat tog de bort. (R5)

5.5.2 Tillitsförlust i samhällssystemet

Tillit byggs inte bara på individnivå utan tillit är något som också finns på organisations - och samhällsnivå. Vi förutsätter att vissa saker ska fungera som till exempel det byråkratiska systemet i samhället. Individens har en tro på systemet, systemet är förnuftigt, d.v.s. man vet att det finns regler och föreskrifter och systemet ska fungera därefter. Respondenterna har en misstänksamhet och kan inte längre lita på andra människor. Sveket från de passiva deltagarna var återkommande från de utsattas berättelser (R10, R2, R9) men R2 menar att det också finns en misstänksamhet till samhällssystemet. Respondenten berättar att det tar mycket kraft från personen, att det inte finns något sätt att ta sig ur situationen. När inte samhällssystemet hjälper en människa som är utsatt får denne en annan syn på samhället. Människan kanske inte ska vara så godtrogen och lita på allt och alla.

...ja, man blir ju annorlunda, man får ju en erfarenhet att man ska inte ta facket för givet, man ska inte lita på samhällssystemet. Det finns ingenting som är så säkert. Myndigheterna betar sig inte så bra, inte heller försäkringskassan. (R2)

Flera av respondenterna är arga, besvikna över att det inte var någon som hjälpte fast man visste om vad som pågick. Att bli mobbad på skolan innebär att tilliten till samhällssystemet försvinner. Sveket är större i det här sammanhanget eftersom barnen vet att de måste befinna sig i skolan, barnen har skolplikt. Barnens föräldrar försökte verkligen ta tag i frågan och informerade ledningen (passiva deltagarna) men ingenting hände. Ansvarsfrågan kommer upp och både respondent R7 och R8 menar att det är samhällssystemet som sviker, det är där det passiva handlandet ligger - inte hos enskilda individer. Man kan heller inte lägga ansvaret på barnen utan samhället måste ta sitt ansvar och ingripa. Båda berättar om varför inga vuxna tog tag i situationen och hur detta har etsats sig fast hos respondenterna. Än idag ifrågasätts den handlingsförklaring som inträffade från skolans sida och hur frustrerade respondenterna är över handlingsförklaringen. Lärarna och rektorerna representerar skolan och dess system. De är de personerna som ska se till att regler och lagar ska följas och respondenterna ser lärarna och rektorn som en del av skolsystemet och inte som enskilda individer

Det är de vuxna i skolan som ska ta ansvar, det är de som har felat. Jag har varit så arg och ledsen. De har orsakat mig så mycket smärta och lidande, det har funnits så mycket hat. Alla vuxna, ingen gjorde nåt, alla visste. (R7)

Lärarna kunde inte hjälpa mig, jag är så arg de har förstört mitt liv och att de har den makten. (R8)

Samhällssystemet sviker också i arbetslivet. Många av respondenterna säger försäkringskassan hjälpte inte (R5, R1, R6), ingen hjälp av facket (R4, R5, R2), tingsrätten (R3) m.m. Det är inte längre personen bakom titeln som får sviker utan det är systemet. Har man blivit utsatt för ett dåligt eller passivt bemötande vid ett tillfälle så sitter det kvar.

Jag har ingen tillit till systemet men enskilda individer kan jag känna engagemang för. (R2)

5.6 Identitetsförlust

Den sociala identiteten uppkommer genom interaktion med andra individer. Individen styr sina handlingar för att andra ska uppfatta individen som han eller hon vill framstå. Samtidigt skapas den personliga identiteten där individen känner sig unik och speciell i sociala sammanhang. Störningar som den utsatte upplever i interaktionen med andra individer påverkar den utsatte till den grad att de börjar ifrågasätta vem den är och var den egentligen hör hemma. Vilken position har man egentligen i samhällssystemet? Respondenternas sociala identitet har ifrågasatts eftersom de inte tillhör gruppen på arbetet eller i skolan. Detta medför att det finns en undran vem man egentligen är utan den rollen. När den sociala identiteten inte finns så innebär det också att den personliga identiteten ifrågasätts. Existentiella frågor kommer upp och detta märks tydligt i analysen när de utsatta berättar om sig själva.

Vem är man? Vad är man? Individerna ifrågasätter sin egen existens och vad existensen i sådana fall innebär för honom eller henne.

5.6.1 Identitetsförlust ”att vara någon”

Det vi upptäckte i analysen var att om det fanns lite stöd från de passiva deltagarna så upplevde de utsatta att de var någon. De passiva deltagarna hade kanske inte en positiv syn men respondenterna upplevde sig i alla fall vara något till skillnad från att inte vara någonting. Den sociala identiteten är något vi kan namnge i interaktion med andra och respondenterna beskriver sig själv utifrån hur de passiva deltagarna ser på respondenten. Respondenterna har nu tagit på sig den identitet som betraktaren har tillskrivit honom eller henne. Denna någon kunde vara ful eller att man kände sig värdelös.

Man blir ett psykvrak, man känner sig värdelös, totalt värdelös, ingen vill ha mig, ingen tycker om mig. (R4)

När jag har dåliga dagar så ser jag mig som...ful. Det har hängt med mig hela tiden. Jag har fått det bekräftat från andra människor. Så än idag kan jag inte se de positiva sidorna hos mig. (R8)

Både i den sociala och personliga identiteten finns en känsla av att självförtroendet inte är densamma som innan mobbningssituationen uppstod. Självförtroende handlar om att individen tror på sig själv, att man kan prestera något. En av respondenterna som hade haft lite stöd ifrågasätter vad det är för fel på sig själv. Det kan vara att man blivit en mer bräcklig individ eller att man inser att självförtroendet försvinner.

Man har blivit mer bräcklig, man har tappat mycket av sitt självförtroende. (R2)

Man får inget bra självförtroende, man sjunker verkligen ner i botten. (R1)

5.6.2 Identitetsförlust ”att vara ingen”

När respondenterna inte hade stöd som ovanstående så märktes en skillnad på hur de talade om sig själv och sin identitet. Utifrån resultatet kunde vi tydligt se hur respondenten ser sig själv med den passivas ögon. Vi märker hur klar bilden är för respondenten fast det gått så många år efter händelsen.

Det gick så långt att jag var ingenting, jag fanns inte. Jag vet ett tillfälle när jag kom och gick i korridoren, golven var jättegamla. Det var en gammal skola, det var tegelväggar och väldigt mörkt, murigt svart golv. Det kom bara [mobbare] som knuffade mig på axeln så jag faller handlöst ner i golvet. Ingen stannar de bara kliver rakt över mig, det var så klart för mig att jag var ingen, jag fanns inte där, jag fanns inte där. (R7)

Respondenten berättar att det handlar om identiteten, man är ingen, man är inte värd något, man betyder inte något helt enkelt. Självkänsla handlar om ditt värde som människa, att man är någon som person. Detta är något som fortfarande finns kvar och respondenten kämpar varje dag om att respondenten faktiskt betyder något.

Det är hela sin identitet. Jag får kämpa varje dag med att komma på att jag är bra, duktig och framgångsrik. När jag vaknar på morgonen så är jag inte värd något. Man får titta sig i spegeln och säga till sig själv att man är bra. (R7)

Självkänslan, jag är inte samma människa, jag har varit utåtriktad, alltid humoristisk. Jag kommer aldrig att bli människa igen. (R5)

Det fanns också andra respondenter som talade om sig själva som ingen, de var inga människor. Vi märkte i analysen att det fanns ett band mellan stödet, hur de talade om sig själva och tankar om självmordstankar. När respondenterna talade om sig själva som någon så märkte vi att det fanns lite stöd för individen. I det här sammanhanget märkte vi att respondenterna inte hade några funderingar kring döden och självmord. Däremot när respondenterna talade hur man inte hade stödet och hur de talade om sig själv som ingen, kom även tankar kring döden.

Man förlorar arbetet, ekonomin, familjen, skilsmässa, allting, det driver en över gränsen till självmord, man är ingen människa. (R3)

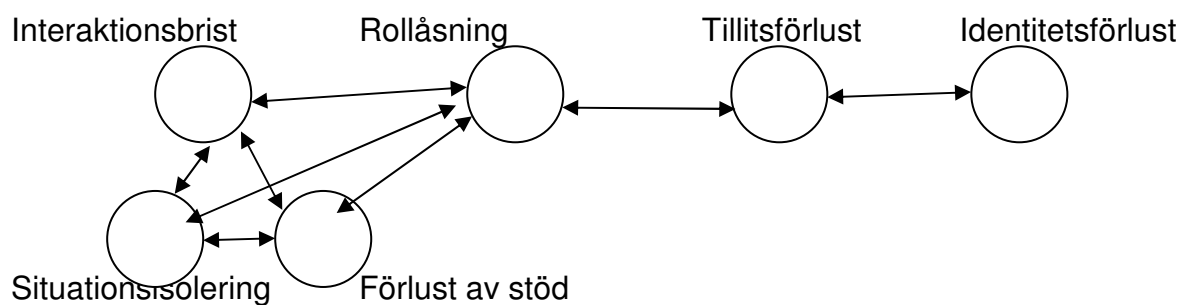
Respondenterna berättar även hur dåligt de mått och vilka sjukdomssymtom de fått. Det kan vara depressioner, ångest, astmatiska sjukdomar, allergier, minnesförlust, koncentrationssvårigheter mm. Flertalet av respondenterna upplevde inte tillvaron ljus, snarare har de befunnit sig i ett svart hål, utanför systemet. Detta har pågått länge men det finns även ljusglimtar i deras liv som gör att de orkar fortsätta och gå vidare i livet. När respondenterna orkar och kan se framåt innebär det oftast att man har något mål som är drivkraften till att vilja kämpa och gå vidare. Såren efter vad man upplevt kommer alltid att finnas kvar men upplevelserna kan användas senare i livet som en erfarenhet. D.v.s. man går med i föreningar där man kan hjälpa andra människor, de utsatta själva blir det stöd som inte fanns när de själva behövde den. Det finns tankar om upprättelse och vad man kan göra för att samhället ska förstå att lagar måste införas eller ändras så att detta inte kan ske. Vissa av respondenter använder sig av den negativa erfarenheten från mobbningsituationen i sitt yrke.

Det har medfört problem, det finns perioder som inte varit roliga. Det är ingen slump att jag jobbar med det jag arbetar med idag. (R7)

5.7 Sammanfattning av resultatet

När människan upplever samhörighet med samhället, gruppen eller enstaka individer får den respons från sina medmänniskor. Detta kan vara att man blir sedd eller hörd och individen kan då känna att denne har stöd. När ett agerande inte sker från den passivas sida, uteblir det stöd man tror sig ha i interaktion med andra individer. När ingen människa ser eller hör den utsatte, får de en uppfattning att man inte är någon. Mobbarna har stängt "vägarna" för den utsatte åt ena hållet och de passiva deltagarna stänger av "vägen" åt andra hållet. Detta medför att den utsatte upplever isolering och ensamhet. Det sker ingen interaktion för den utsatte på grund av att man inte står i fokus hos de passiva deltagarna, mötet med en annan människa uppstår mycket sällan för den utsatte. Situationsisolering är en vanlig känsla hos de utsatta, detta innebär att det inte är någon som definierar situationen som den

utsatte. Detta medför att den utsatte befinner sig i en situation som inte går att ta sig ur. När stöd, interaktion och definition av situation inte sker upplever den utsatte en rollåsning som innebär att den utsatte fastnar i en roll som denne känner olust av på grund av att denne känner inte igen sig i rollen. Den utsatte tappar då tillit till människorna runt om kring, den utsatte tillhör inte den kontext som de passiva deltagarna och tilliten ifrågasätts både i det sociala systemet och i det samhälliga systemet, tillitsförlusten är ett faktum. Den utsatte börjar ifrågasätta både sin sociala och personliga identitet och en identitetsförlust har uppkommit hos den utsatte. Resultatet av denna studie kan tolkas att de passiva deltagarnas agerande medför förlust av stöd, situationsisolering, interaktionsbrist, rollåsning tillitsförlust, och identitetsförlust. Detta innebär att den utsatte blir osynlig och isolerad och att dennes identitet förändras eller till och med elimineras i en mobbningsituation.

En ny teoretisk modell:

Resultatet av denna undersökning tolkar vi som att de passiva deltagarnas agerande innebär att ju mindre stöd den utsatte får ju mer situationsisolering och interaktionsbrist upplever den utsatte. När stöd, interaktion och definition av situation inte sker upplever den utsatte en roll låsning som innebär att den utsatte fastnar i en roll som man känner olust av. Detta medför att den utsatte befinner sig i en situation som inte går att ta sig ur. Den utsatte tappar tillit till människorna runt om kring och även till samhället och tillitsförlusten är ett faktum. Den utsatte börjar ifrågasätta både sin sociala och personliga identitet och en identitetsförlust har uppkommit hos den utsatte.

6. Diskussion

Syftet med vår undersökning var att beskriva hur den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation och hur den utsatte påverkas av deras agerande. Resultatet i vår studie visar att den utsatte upplever en ensamhet och isolering på grund av det stöd man inte får. Detta sker på grund av att det inte sker en interaktion med de passiva deltagarna. Den utsatte har ingen möjlighet att få till ett möte och hamnar således aldrig i fokus hos de passiva deltagarna. Den utsatte och de passiva deltagarna definierar inte situationen likartat och en förvirring uppstår hos den utsatte. Det bildas en mur mellan interaktion - stöd- definition av situation vilket leder till att den utsatte hamnar i en rollåsning som är omöjlig att ta sig ur. Det finns ingen som lyssnar på dennes berättelser eller uppfattar dennes situation som den utsatte upplever den. Tilliten försvinner mer och mer till de passiva deltagarna vilket innefattar det sociala systemet och till det samhälliga systemet. Den utsatte får varken stöd, bekräftelse eller respons av någon. Till slut kommer den utsatte att ifrågasätta sig själv, var denne hör hemma och den utsatte kommer också att se sig själv utifrån de passiva deltagarnas perspektiv, vilket leder till att identiteten förändras eller elimineras.

6.1 Diskussion kring vår undersökning och tidigare undersökningar

Tidigare undersökning visar att den största gruppen i en mobbningsituation är de som tittar på. I 85 %¹⁰³ av fallen finns alltid de passiva deltagarna närvarande i en mobbningsituation. De passiva deltagarnas agerande är ett agerande och det ger följder, vilket man har påvisat i tidigare undersökningar. När den som mobbar utnyttjar de passivas agerande till sin fördel och därmed tror att dennes agerande är

---

¹⁰³ O'Connell, Pepler & Craig 1999

helt okej, blir de passiva deltagarna ett stöd för mobbaren.¹⁰⁴ De passiva deltagarna tittar på varandra hur man ska agera, den som mobbar tittar på de passiva deltagarna för att få stöd för sina handlingar.¹⁰⁵ Vår undersökning visar också att de passiva deltagarnas agerande har följder för den utsatte. Den utsatte vänder sina blickar mot de passiva deltagarna för att få stöd, interaktion eller försöker få en liknande definition av situation som de passiva deltagarna, men de passiva deltagarna finns inte där för den utsatte. De passiva deltagarna ses vanligtvis som en grupp som står utanför mobbningsituationen samt att de inte tar ställning.¹⁰⁶ Utifrån vår undersökning och tolkning anser vi dock att de gör det med sitt agerande. De tar ställning genom att inte agera. De passiva deltagarna står därmed inte utanför mobbningsituationen utan är en del av den.

Flera undersökningar visar att den utsattes konsekvenser uppkommer från mobbningsituationen vilket vi också kan hålla med.¹⁰⁷ Men vi kan här också säga att det är inte bara de negativa handlingar som skadar utan ett passivt agerande kan vara lika illa för den som blir utsatt. Leymann menar att den som stillasittande tittat på är medskyldig till mobbningen på grund av att man tillåter mobbningen att fortgå, vilket vi också kan hålla med om eftersom deras agerande faktiskt påverkar den utsatte. Enligt Leymann så är det negativa handlingar som gör så att den utsatte får svårigheter att upprätthålla sociala kontakter, svårigheter att kommunicera, svårigheter att bevara sitt anseende etc. Om vi ska hålla med Leymann så innebär det att de som utövar dessa negativa handlingar har en kraft att styra alla människors handlingar. Detta medför att även försäkringskassan, rättssystemet m.m. hamnar i en utsatt position till den som utövar negativa handlingar. Resultatet från vår undersökning visar att även de passiva deltagarna påverkar den utsatte genom sitt agerande. De passiva deltagarnas agerande bidrar till att mobbningen kan fortgå. Den utsatte upplever att de passiva deltagarna inte vill interagera med den utsatte. Det blir då svårt för den utsatte att upprätthålla sociala kontakter och det blir även svårigheter för den utsatte att kommunicera. De passiva deltagarnas agerande innebär också att den utsatte känner sig obekvämt i sin roll och får inget stöd i sitt agerande, vilket bidrar till att den utsatte har svårigheter att bevara sitt anseende. Detta leder till att den utsatte får svårigheter med sin livssituation eftersom det inte finns någon där för den utsatte. Det som tydligt visas i vår undersökning är att den utsattes situation finns inte bara där mobbaren är utan situationen finns där de passiva deltagarna finns.

Tidigare undersökningar visar att de passiva deltagarnas agerande kan bero på att man är rädd för att bli inblandad, ignorerar situationen eller det kan också vara att de passiva deltagarna tror att de hjälper den utsatte genom att inte agera. De passiva deltagarna vänder bort blicken i en mobbningsituation för att på så sätt hjälpa den utsatte individen.¹⁰⁸ I vår undersökning fann vi också att den utsatte upplevde att de passiva deltagarna undvek, genom att vända bort blicken eller inte hälsade på denne. Utifrån vårt resultat kan vi se att detta agerande är inget som hjälper den utsatte, snarare tvärtom. Det medför att den utsatte blir alltmer ensam och isolerad.

---

¹⁰⁴ Latane & Nida 1981

¹⁰⁵ O'Connell et al 1999

¹⁰⁶ Salmivalli 1999, 2004

¹⁰⁷ Leymann 1992 och Hallberg & Strandmark 2004

¹⁰⁸ Rigby & Johnson 2006, Mc Laughlin, Arnold & Boyd 2005; Baldry 2005; Rolinder & Ochayon 2005; Salmivalli 2004

Vad vi också fann i vår undersökning var att den utsatte upplever mobbningsituationen som accelererande, vart än den utsatte går följer mobbningsituationen med den utsatte, på grund av att den utsatte upplever att det inte finns någon där för denne. Detta är något som också beskrivs i en tidigare undersökning som "ribble effekten"¹⁰⁹ vilket innebär att stödet försvinner mer och mer och att den utsatte verkligen är medveten om att detta sker. Stödet på arbetet försvinner och vännerna utanför arbetsplatsen sviker. Den utsatte upplever att ingen förstår hur allvarlig situationen är för den utsatte eller vill förstå hur viktig deras egen roll är i situationen. Tidigare undersökningar visar också att det inte är många som uppmärksammar den utsattes berättelser. De passiva deltagarna håller ett avstånd till den utsatte¹¹⁰ och detta bekräftas även i vår undersökning. Analysen i vår undersökning visar att den utsatte upplever att den har mycket lite eller ingen hjälp alls av de passiva deltagarna i det sociala systemet och den situation denne befinner sig i. Detta leder till att mobbningsituationen förflyttar sig och går vidare till samhällssystemet där den utsatte försöker få hjälp med att få stopp på mobbningen. Människan befinner sig således i systemet och detta blir mycket påtagligt för den utsatte eftersom man går från den ena organisationen till den andra utan att få stöd. I samhället finns olika system där människor går för att få hjälp med ekonomin eller för att få någon form av stöd. Försäkringskassan avgör om sjukersättnings ska betalas ut vid sjukdom eller tingsrätten bestämmer vem som har rätt i olika situationer. Tidigare undersökningar visar också att det är svårt för den utsatte att få hjälp från samhället i en mobbningsituation. Det är svårt för den utsatte att få gehör från fackliga organisationer eller andra myndigheter som får vetskap om att någon blir mobbad på skola eller arbetsplats. De passiva deltagarna undviker den utsatte för att inte förlora sin egen position i gruppen eller förlora arbetsuppgifter,¹¹¹ vilket också vår undersökning visar. Både Thyrefors och Leymann menar att myndigheter befinner sig i ett beroende förhållande till arbetsgivaren eller att det är kollektivets bästa som ska fram och den utsatte är därmed ensam i sin situation. Ensamheten och isoleringen kommer även då från samhällssystemet. Vår undersökning visar att passivt deltagande finns överallt. De utsatte upplever att det inte är många som vill ta tag i mobbningsituationen. Den utsatte upplever att företag och andra organisationer kommer överens att den utsatte inte har något att tillföra till arbetsmarknaden och man skyller oftast på att det är personliga egenskaper hos individen. Ett enkelt sätt att undanröja problemen, här tror vi att man fortfarande har kvar 1970- talets syn där den utsatte ses som svag eller vek.¹¹²

När företag och organisationer går tillväga såhär så anser vi att de passiva deltagarna involveras direkt i en mobbningsituation genom sitt passiva agerande. Vår undersökning visar att ledning eller arbetskamrater inte ger något stöd till den utsatte och tar då sin hand från denne, vilket också medför konsekvenser till den utsatte. Den utsatte upptäcker att denne är helt maktlös i mobbningsituationen. Tidigare undersökningar visar också att den utsatte känner att denne inte har stöd, vare sig från arbetskamrater eller vare sig ledning.¹¹³ Andra undersökningar visar att stödet således betyder mer än man tror för den utsatte i en mobbningsituation.¹¹⁴ Vi

---

¹⁰⁹ Lewis & Orford 2005

¹¹⁰ Lewis & Orford 2005; Leymann 1986

¹¹¹ Leymann 1992; Thyrefors 1999

¹¹² Olweus 1983

¹¹³ Vartia 2001; Lewis & Orford 2005

¹¹⁴ Pellegrini & Long 2002

menar att förlust av stöd är nära sammankopplat med interaktionsbrist. Får den utsatte inget stöd, d.v.s. lyssnar eller finns till hands för den utsatte så uteblir också interaktionen eftersom de passiva deltagarna drar sig undan och undviker den utsatte. Interaktionsbristen leder således till att den utsatte blir osynlig och upplever utanförskap inför de passiva deltagarna.

I vår undersökning fann vi att den utsatte upplever utanförskapet som en rollåsning, där denne tar på sig en roll som han eller hon inte kan ta sig ur. Det här bekräftas också i tidigare teorier men att man där har ett annat perspektiv där den utsatte ser sig själv med mobbarens ögon.¹¹⁵ Den som mobbar finns alltid med i en mobbningsituation och konsekvenserna därifrån är outhärdliga. Men eftersom vi inte har undersökt mobbarens agerande utan de passiva deltagarnas agerande har vi också funnit att det finns en påverkan från de passiva deltagarnas som inte ska negligeras. Vi menar att den utsatte ser sig själv med de passivas ögon, mobbaren behövde inte finnas med i bilden utan en rollåsning infinner sig hos den utsatte oberoende var denne befinner sig eftersom passiva deltagarna finns med överallt. Rollåsningen är svår att ta sig ur eftersom det sociala systemet eller det samhälliga systemet blir passivt och denne inte får stöd eller hjälp någonstans. Konsekvenserna blir då för den utsatte att identitetsförlusten infinner sig, eftersom ingen vill ge stöd, interaktion eller förstå den utsatte. Identitetsförlust är något som kan härledas till tidigare undersökningar där man funnit att mobbningen kan få den utsatte att ifrågasätta sin identitet.¹¹⁶ Einarsen et al går inte närmare in på vilka som orsakar ifrågasättande av identiteten hos den utsatte utan mobbningen ses som anledningen. Oftast är det mobbaren som får skulden till mobbningen och dess konsekvenser. Vår undersökning visar att de passiva deltagarna också kan vara skapare till vad som händer med den utsatte. Vi tror inte att det är bara negativa handlingar som kan vara orsaken till konsekvenserna.

Det man har kommit fram i tidigare undersökningar, visar att konsekvenserna för mobbning kan vara förödande för den utsatte där allvarliga psykiska symtom¹¹⁷ och till och med självmord inte är uteslutet. I vår undersökning fann vi att när den utsatte saknade stöd så pratade denne i större utsträckning om minskad livslust. Tidigare undersökningar visar att det finns samband mellan mobbning, hälsoproblem och lågt stöd. Oron som den utsatte kände kom från att man inte fick hjälp av sina medarbetare eller av ledningen.¹¹⁸ Det tolka vi att stöd och interaktion är väldigt viktigt för den utsatte. I vår undersökning fann vi att de utsatta upplevde att de passiva deltagarna stöd betyder mycket. Bara att finnas där och lyssna och kanske försöka förstå vad den utsatte går igenom har stor betydelse. Många kanske tror att man måste vara vän med den utsatte och stötta personen i fråga jämt men detta behöver inte vara så. Vår undersökning visar att en simpel sak som ett leende, hälsning eller en blick kan också vara ett stöd, den utsatte får bekräftelse på att denne existerar i samma värld som övriga människor.

I mobbningsituationen ingår olika roller och deras agerande påverkar berörda individer. Men de passiva deltagarnas roll har enligt oss inte belysts från den utsattes perspektiv. Vi anser att denna undersökning bidrar till att få en större förståelse för

---

¹¹⁵ Hallberg & Strandmark 2004

¹¹⁶ Einarsen et al 1998

¹¹⁷ Einarsen et al 1998; Leymann 1992; Hallberg & Strandmark 2004

¹¹⁸ Hansen et al 2005

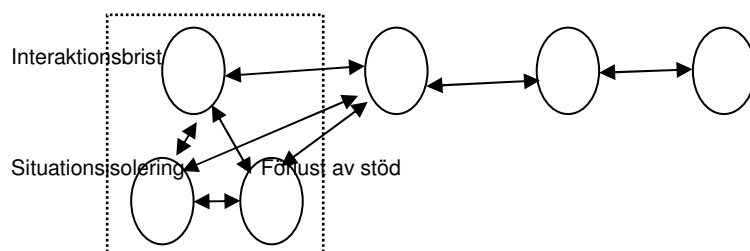
mobbningsituationen. Det är inte bara mobbaren som skadar den utsatte utan de passiva deltagarna bidrar till att mobbningsituationen kan fortgå och att de passiva deltagarnas agerande påverkar den utsatte. Så länge de passiva deltagarna själv inte är medvetna om sitt agerande så kommer de heller inte tro att deras handlingar har någon betydelse i en mobbningsituation. Tidigare undersökningar visar att de passiva deltagarna kan förändra mobbningsituationen, om de agerar.¹¹⁹ För att de ska förstå att de ska agera, så tror vi, att vår undersökning kan bidra till att de passiva deltagarna ska se sitt agerande på ett annat sätt. De passiva deltagarna måste veta hur deras agerande påverkar mobbningsituationen. De påverkar mobbaren och dennes agerande, de passiva deltagarna påverkar också varandra till ett passivt agerande och vi har även sett i vår undersökning att de passiva deltagarna även påverkar den utsatte individen. De skadar den utsatte genom att inte agera.

6.2 Diskussion kring vår undersökning och den teoretiska och begreppsliga referensramen där vår modell förklaras mer ingående

Syftet med vår undersökning var att beskriva hur den utsatte upplever och påverkas av de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation utifrån den utsattes perspektiv. Modellen vi har fått fram i resultatet beskriver de utsattes upplevelser av de passiva deltagarnas agerande gentemot den utsatte och hur den utsatte påverkas av dessa handlingar. Vi kommer här att gå igenom de olika delarna i modellen och ta den teoretiska begreppsrammen till hjälp.

De passiva deltagarnas roll och agerande i Goffmans teater skulle kunna betraktas som publik. Aktörerna på scen är den utsatte och mobbaren i Goffmans teater. Mobbaren leder föreställningen och det är publiken som bestämmer om föreställningen som mobbaren har skapat ska accepteras eller ogillas. Goffman menar att kraften sitter hos publiken, vilket vi också fått fram i vår analys eftersom strålkastarna är riktade mot de passiva deltagarnas agerande. De passiva deltagarna bestämmer om stöd, interaktion ska ges och hur situationen ska definieras.

Vi börjar med att belysa följande tre begrepp i vår modell. Den första delen kommer vi att gå igenom Situationsisolering, Förlust av stöd och Interaktionsbrist.

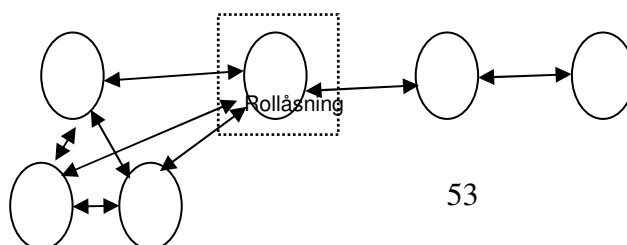
¹¹⁹ Menesini, Codecasa, Benelli & Cowie 2003

I vår undersökning fann vi att den utsatte upplever att denne inte tillhör de två team som finns i Goffmans teater. De två teamen består av de passiva deltagarna och av mobbare och dennes efterföljare. Goffman menar att interaktionen hålls samman genom den definition av situation som görs och att det är därigenom som man bygger upp teamet. Den utsatte har ingen möjlighet att definiera situationen eftersom ingen av de övriga hjälper till att ge ledtrådar till den utsatte. De passiva deltagarnas agerande gör så att den utsatte definierar sin situation på ett sätt eftersom ingen av de passiva deltagarna förstår hur han eller hon upplever situationen. De passiva deltagarna tror att de inte tillhör mobbningsituationen samtidigt som den utsatte upplever att de faktiskt är med i mobbningsituationen (situationsisolering). Det har uppstått en odefinition av situation, vilket skapar förvirring hos den utsatte. Goffman menar att när den fokuserade samspelet går snett så påverkar det den berörda individen. Den utsatte individen har således ingen riktig linje att följa utan "förlorat sitt ansikte". I vår undersökning fann vi att när den utsatte individen inte får stöd i sina handlingar har han eller hon svårt att upprätthålla den bild denne har om sig själv (Förlust av stöd).

Den utsatte verkar också uppleva att denne aldrig befinner sig i fokus eftersom det inte sker någon interaktion. De passiva deltagarna drar sig undan, de ser inte den utsatte. När de passiva deltagarna slutar att agera får inte den utsatte respons på sina handlingar, detta medför att interaktion inte sker. Den utsatte upplever utanförskap och det skapar ett ofokuserat samspel där den utsatte inte har några möjligheter att få till ett möte med andra människor (interaktionsbrist). Men en mobbningsituation pågår under så lång tid att den utsatte aldrig får chans att samla sig eftersom denne letar efter stöd hos de passiva deltagarna. Goffman menar att individer kan vända bort blicken för att den som "förlorar sitt ansikte" ska få tid att samla sig. Vi har funnit att den utsatte upplever att de passiva deltagarna aldrig vänder tillbaka sina blickar eftersom de tror sig skydda den utsatte eller är rädda för att ha kontakt med den utsatte. Detta leder till att en förlust av stöd, interaktionsbrist och situationsisolering infinner sig hos den utsatte. Dessa tre kategorier är väldigt viktiga och kanske avgörande för hur den utsatte kommer att uppleva situationen och för hur svåra konsekvenserna blir för den utsatte.

De passiva deltagarna visar således inte hänsyn eller respekt till den utsatte individen utan undviker ett samspel, vilket också Goffman skulle beskriva när inte ritualer följs. Små ceremoniella handlingar som vördnad och skick ger en mening för individerna och dessa är mycket betydelsefulla för människan när han eller hon samspelar med andra individer. Goffman menar, när man inte uppvisar vördnad och skick kan det leda till att individen känner att han eller hon befinner sig på en isolerad öde ö. En mobbningsituation pågår under en längre tid och den utsatte blir mer och mer isolerad eftersom det blir fler passiva deltagare inblandade i situationen.

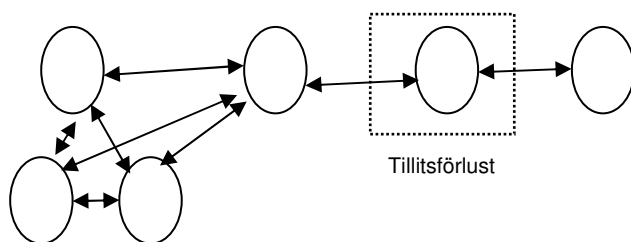
I den andra delen av vår modell kommer vi att gå igenom rollåsnings.

När interaktion inte sker, så är det också svårt att få till stöd och en gemensam definition av situation, den utsatte hamnar i en situation han eller hon inte kan ta sig ur (rollåsning). I vår undersökning fann vi att den utsatte hamnar i en rollåsning där de passiva deltagarna ser den utsatte som den besvärlige eller någon man ska akta sig för. Detta för att de passiva deltagarna är rädda för att själv bli drabbad av mobbningen. Den utsatte tillhör varken gruppen som mobbar eller gruppen som de passiva deltagarna ingår i. Avhumaniseringen i mobbningssituationen kan vara när den utsatte inte samspelar med andra, den sociala kontakten med andra människor infinner sig inte. Goffman menar att individen identifierar sig med grupper eller institutioner vilket den utsatte också gör. När man inte har en interaktion med andra människor som den utsatte, så tappar denne vissa delar av sig själv, vilket Goffman ser som rollförlust. Den utsatte i vår undersökning upplever isolering och utanförskap, eftersom det inte sker interaktion där de passiva deltagarna uppvisar värnads eller skick.

Avhumaniseringen som pågått i det sociala och samhälliga systemet har således fungerat och den utsatte har förlorat delar av sig själv. Detta framkom i vår undersökning när den utsatte började fundera vem eller vad denne är. När individer interagerar tar vi på oss olika roller som vi försöker uppvisa med skicket, vi visar ett beteende som andra ska uppfatta är ett bra beteende. Detta hjälper oss i vår interaktion med andra men det uppvisar också vilka vi vill vara och som bekräftar vår egen identitet. Goffman beskriver också att avhumaniseringen även innebär att identiteten ändras. Individen blir av med det som kan kopplas till vem man är som person. Avhumaniseringen tolkar vi till att den utsatte upplever ett främlingskap till arbetsplatsen eller skolan. Många gånger kopplar man sitt yrke eller sociala status till sin identitet. Den utsatta har svårt att se var den egentligen hör hemma i situationen och hamnar i rollåsningen eftersom de varken tillhör gruppen som mobbar eller den grupp som består av de passiva deltagarna. Det vi fann i vår undersökning var att den utsatte gör motstånd mot denna rollåsning under en lång tid eftersom mobbningssituationen kan pågå i årtal utan att den avbryts.

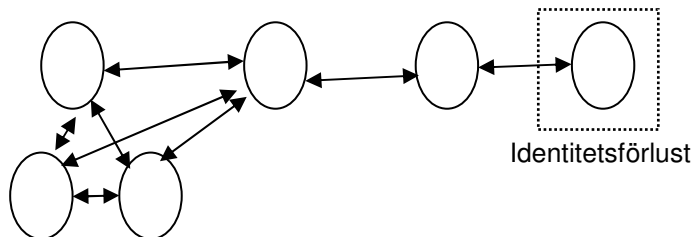
Den tredje delen av vår modell består av tillitsförlust.

Situationsisolering, Interaktionsbrist, förlust av stöd och rollåsning leder till att tilliten försvinner alltmer. Den utsatte börjar tappa tilliten till andra människor och även till samhället. Den utsatte börjar självmant dra sig undan efter att ha försökt få någon att

tro på dennes historia. Detta kopplar vi till Goffman som menar att ritualer följs på grund av att individen litar på att andra människor också följer dessa regler. Den utsatte upplever att det inte finns en linje eller mönster att följa. Till slut när tillitsförlusten är total och det inte finns andra vägar att ta, tar också motståndet slut som vi nämnde vid rollåsningen. Goffman menar att individen identifierar sig med andra och att man också har ett motstånd mot hur de andra vill att man ska se sig själv. När motståndet inte längre finns och tillitsförlusten är ett faktum påverkar det individens rollgestalt.

Den fjärde delen av modellen består av identitetsförlust.

När rollgestalten sammankopplas med allvarliga störningar innebär det också störningar i individens identitet. I vår undersökning finner vi att den utsatte har svårt att spela sin roll eftersom det egentligen inte finns någon att spela mot. I symbolisk interaktionism menar man att individen blir till genom samspel med andra individer. Människan blir till i socialt handlande och detta innebär att individen inte är något fast och stabilt. Identiteten ifrågasätts av den utsatte och denne upplever sig själv utifrån de passiva deltagarnas ögon. De passiva deltagarna agerar inte mot den utsatte, detta upplevs av den utsatte att denne inte heller är någon. Enligt Goffman så har människan svårt att vara någon om inte värddnad och skick kan uppvisas. Därmed kan man säga att hur stor identitetsförlusten blir har således med stöd, interaktion och definition av situation att göra. Om den utsatte blir av med allt detta så upplever den utsatte livet utan mening. Interaktionen, stöd och definition av situationen betyder således mycket för en individ och vad vi funnit i vår undersökning är att de passiva deltagarna i en mobbningsituation påverkar den utsatte och deras agerande innebär något för den utsatte individen. Vårt resultat är således väldigt viktiga inte bara för den utsatte utan för de passiva deltagarna själv.

6.3 Den teoretiska modellen i ett samhälligt perspektiv

Här beskriver vi den teoretiska modellen i ett samhälligt perspektiv vilket innebär att den utsatte även upplever passivitet i samhällssystemet eftersom denne inte får hjälp av de institutioner när den utsatte väl behöver det. Samhällssystemet räknas institutioner som försäkringskassor, ledningen på skolor och företag etc. Detta blir också ett vidare perspektiv på Goffmans främre region som den utsatte befinner sig i..

Goffman menar att samhället bidrar till att bygger upp en identitet som kan berätta vilka vi är. Känner vi att vi inte tillhör helheten så försvinner vissa delar av oss själva och det är något som den utsatte upplever eftersom man förlora sitt arbete och därmed förlorar man också delar av den sociala identiteten. Den sociala identiteten har också att göra med vårt medlemskap i samhället där lagar och regler finns och ger en trygghet och tillit till människan. Medlemskapet i till exempel fackföreningar ger trygghet och individen litar på att systemet är där för honom eller henne. Vad vi

även fann i vår undersökning var att Goffmans vördnad och skick är något som inte heller uppvisas för den utsatte i samhällssystemet när de utsatte försökte få stöd eller hjälp. Vi fann även att den utsatte försöker sig på ett fokuserat samspel men att det misslyckas, eftersom ingen egentligen vill lyssna på den utsattes historia. Eftersom inte den utsatte får stöd av de passiva deltagarna i båda systemet hamnar denne i ett utanförskap eller i en isolering. Det blir inga möten med andra människor och den utsatte befinner sig alltid i periferin och detta kan upplevas som Goffmans ofukoserade samspel. När människan inte har något att tillhöra som det sociala systemet eller det samhälliga systemet (interaktionsförlust, förlust av stöd, situationsisolering) så har individen svårt att vara en person enligt Goffman. Den utsatte blir främling i sin egen värld eftersom den sociala identiteten ifrågasätts. Arbetskamrater och myndigheter undviker den utsatte och avstår från att möta den utsatte. Detta kan tydligt kopplas ihop med det Goffman menar att vi bara har våra identiteter till låns från andra individer, men även från samhället. I vår interaktion så innebär det att så länge vi upprätthåller en identitet och följer de regler och ritualer kan vi räkna med att vi tillhör en speciell gemenskap. I en mobbningsituation försöker den utsatte att följa regler och ritualer med de ändras hela tiden och den utsatte får inte något tillfälle att se vilka regler och ritualer som gäller. De passiva deltagarna har bildat en egen gemenskap där kollektivet är viktigare än den enskilda människan där den utsatte inte har tillträdde till.

Det sociala systemet och det samhälliga systemet som vi beskriver i vår undersökning kan vi således vidareutveckla med Erikssons teorier om det sociala och administrativa systemet. Eriksson menar att det sociala systemet puttar ut den utsatte eftersom de passiva deltagarna har grupperat sig som en enhet och de som mobbar som en enhet. Den utsatte får inte vara med i dessa grupper och "puttas" således ut. Det administrativa systemet puttar in den utsatte eftersom denne likställer och värderar alla som en enhet. Det är omöjligt för den utsatte att ta sig ur situationen. Det administrativa systemet bestämmer vilka som ska finnas på arbetsplatsen eller i skolklassen men det sociala systemet bestämmer hur grupperna ska se ut. Eftersom vi i vår undersökning tittar på den utsatte upplever de passiva deltagarnas agerande så innebär det att det administrativa systemet håller kvar de utsatta i mobbningsituationen genom att inte agera. Det administrativa systemet hålls upp av de lagar som finns, som till exempel skollagen, men att lagen bara finns där utan att den utsatte får ta del av den. Eriksson menar att det administrativa systemet inte gör skillnad på individerna i systemet utan alla människor är enheter oavsett kön, etnicitet eller vad det nu kan handla om. Han menar vidare att det inte finns ansvar gentemot varandra i detta system, därmed tolkar vi Erikssons teorier att människorna ska vara där men sedan hur de blir behandlade i systemet är ingenting som det administrativa systemet tar hänsyn till. Vi tror att när det väl inträffar incidenter och lagar ska följas så gäller inte dessa för den enskilde utan kollektivet bästa är viktigare. Då är inte det administrativa systemet kraftfullt nog, utan det sociala systemet tar över istället. Det kanske är därför man gjort om skollagen 2006 (se bilaga 3), på grund av att det ska vara tydligare vem som bär ansvaret gentemot den enskilda individen på skolan. Rektorer och andra i ledande position ska lyssna på den utsattes röst i till exempel en mobbningsituation. Vi har funnit att även det administrativa systemet också puttar ut den utsatte från system på grund av att det inte är kraftfullt nog. När inte den utsatte får någon hjälp eller inte har några rättigheter på sin sida så upptäcks en annan sida i det administrativa systemet. Den utsatte upplever att denne inte längre tillhör systemet på grund av att denne inte får

något stöd, det sker ingen interaktion eller att de på myndigheter inte förstår den utsattes situation. Den utsatte hamnar i ett ingenmansland där det sociala systemet finns på ena sidan och det administrativa systemet på andra sidan. Regler som innefattar vissa rättigheter för alla i systemet gäller inte för den utsatte. Det uppvisas ingen hänsyn, respekt, vördnad eller skick för den utsatte, isoleringen och ensamheten är ett faktum eftersom ingen agerar för den utsatte. Den utsatte litar inte längre på systemet och denne börjar ifrågasätta var denne egentligen hör hemma (tillitsförlust, rollåsnung och identitetsförlust) Det finns ingen i det sociala eller det administrativa systemet som erbjuder den utsatte att ingå i deras gemenskap. När vi ser på Erikssons båda systemen där ingen hjälper den utsatte kan man verkligen tala om att den utsatte befinner sig på Goffmans isolerade öde ö.

Människorna i samhällssystem representerar en organisation eller institution precis som Goffman och Eriksson menar. Den utsatte i vår undersökning upplever facket eller försäkringskassan som en helhet oavsett vem som står bakom disken. Det är inte de anställda som ses som passiva deltagare och som får ett dåligt rykte utan det är organisationen eller institutionen som blir en passiv deltagare. Den utsatte ser inte människan bakom uniformen utan det är uniformen som representerar hela organisationen. Men det administrativa systemet med lärare, rektorer, fackliga organisationer etc. ser inte sig själva som en i mobbningsituationen. Det stämmer också in på definitionen om den passiva deltagaren, de är inte i situationen, de tar inte ställning. Problematiken här anser vi är att så länge man inte tror att man är i situationen så kommer heller inga åtgärder att sättas in. Det administrativa systemets passivitet talar om för det sociala systemet att ett passivt handlande är okej. Det sociala systemet vill inte ta ett ansvar för att de tror att det är det administrativa systemet som ska ta ansvaret, vilket vi också kunde se i resultatet i vår undersökning. De passiva deltagarna som arbetskamrater och elever tyckte att chefen, ledningen eller lärare och rektorer har ansvaret. Medan det administrativa systemet inte verkar se att de är en deltagare i mobbningsituationen.

När varken det sociala systemet eller samhällssystemet inte vill hjälpa den utsatte fann vi i vår undersökning att den utsatte upplever att denne är isolerad. Mobbningsituationen förflyttar sig och den utsatte får svårigheter att slappna av eller känna en trygghet. Vart än den utsatte vänder sig upplever den ett passivt bemötande. Vi anser att den utsatte har då svårt att finna en bakre region då passiviteten finns överallt och att detta också blir mycket påtagligt för den utsatte. Mobbningsituationens mobilitet bidrar till att den utsatte befinner sig i en främre region och den utsatte blir åskådare till sitt eget liv, utan förmågan att agera. Goffman skulle tala om att den utsatte inte egentligen har en bakre region, där den utsatte kan koppla ifrån och ta av sig den mask eller roll som han eller hon för tillfället spelar. Vi anser att den utsatte befinner sig i den främre regionen vart denne än går och eftersom passiva deltagare finns där utan att ingripa. Eftersom en mobbningsituation pågår över en längre tid försöker den utsatte att finna platser att vara på utan att känna av de andras blickar. Den utsatte börjar därmed själv dra sig undan från de övriga deltagare. Goffman menar att människan försöker finna en frihet som är långt borta från allt som kan associeras till situationen.

Skulle någon agera i en mobbningsituation kanske det inte skulle få sådana konsekvenser som mobbningsituationen får när ingen agerar. Genom denna undersökning kan vi således säga att mobbningsområdet blir väldigt begränsad när

man har med definitioner på negativa handlingar och dess betydelse för mobbningen. Vi anser att de passivas handlande är lika viktiga i en mobbningssituation som de negativa handlingarna eftersom konsekvenserna för den utsatte kommer också från de passiva deltagarna. De passiva deltagarnas handlande ger således en mening för den utsatte. Uppkomsten av den mening den utsatte tillskriver handlingarna har med interaktionen mellan den utsatte och de passiva deltagarna att göra. Den utsatte tolkar således varje handling som de passiva deltagarna gör och dessa handlingar får en betydelse och ger en mening till den utsatte.

6.4 Kritik av studien

Vår undersökning gjordes delvis enligt grundad teori och när man använder sig av grundad teori så ska man försöka få tag på nya respondenter som kan tillföra mer till datamaterialet tills mättnad uppstår. Vi anser att detta inte har varit möjligt för vår del eftersom tiden varit begränsad. Vi hann med tio intervjuer under denna tid och för att få en mättnad i datamaterialet så kanske det skulle ha behövt ett antal respondenter till. Men de intervjuer vi hade är vi mycket tacksamma över att få ha tagit del av. Intervjuerna blev väldigt långa och vi insåg att eftersom mobbningssituation kunde ha pågått under en väldigt lång tid, kom berättelserna kanske inte i kronologisk ordning. Våra respondenter själva uppgav att det blev lite rörigt med tidsordningen och att det var väldigt svårt för dem att komma ihåg detaljer. Respondenterna berättade att effekterna av mobbningen kunde vara att minnet svek ibland och att det kunde vara svårt att prata om mobbningen. Många av respondenterna ville inte minnas, man hade förträngt vissa delar som kändes alltför svåra, vilket vi också har förståelse för. När vi sedan transkriberade datamaterialet kan detta ha lett till att vi har misstolkat vissa situationer. Vi kanske har blandat ihop de passiva deltagarna agerande med mobbarna eller medlöparna. Vissa problem uppstod även med den tekniska sidan. Diktafonen som vi använde till intervjuerna var bra men ljudkvalitén kunde variera på grund av hur nära diktafonen stod till respondenterna. I vissa intervjuer hade vi svårt att höra vad respondenterna sade eftersom det fanns bakgrundsljud som tog överhand i vissa meningar. När man gör intervjuer kan det vara bra att skicka tillbaka intervjumaterialet till respondenterna så att dessa ska få bekräfta uppgifterna, att vi som intervjuat har uppfattat respondenterna rätt. Tyvärr har vi inte gjort detta på grund av tidsbristen, tio intervjuer innebär att vi har fått ett enormt data material som tog åtskilliga timmar att skriva ut.

Att intervjua är också en konst som vi inte har tillräckligt med kunskaper och erfarenheter om. Vi kanske inte har ställt de rätta frågorna för att få fram det vi letade efter. Vi bör också ha i åtanke att resultatet av vår undersökning kanske inte helt och fullt reflekterar de passiva deltagarnas agerande. Vår förförståelse kan också ha lett resultatet i en riktning eftersom vi hade vissa tankar om de passivas agerande sedan vi fick fram ett resultat på B- uppsatsen. Självklart finns det frågetecken kring vår studie men vi tycker ändå att vi har öppnat upp ett nytt perspektiv som man ska göra när man använder sig av grundad teori och som absolut inte ska negligeras.

Det som också bör påpekas i denna del är att vi hade väldigt stora problem med att förstå hur man gjort definitioner på rollerna i en mobbningssituation i den tidigare forskningen. Det gällde också hur man hade definierat negativa handlingar. Med

detta i bakhuvudet så inser vi att det är näst intill omöjligt att jämföra olika studier mot varandra eftersom vi hade svårigheter att bena ut vilka som hade den passiva rollen. Hallbergs & Strandmarks undersökning har ingen definition på passiva deltagare utan där är i princip alla mobbare eftersom ingen stoppar mobbningen. Leymanns studie förklarar att negativa handlingar ger effekter, men han förklarar inte vilka dessa handlingar är utan nöjer sig med att alla handlingar som ger dessa effekter är negativa. Samtidigt som han säger att de som passivt tittat på också är medskyldiga. Men han förklarar inte direkt om de passiva deltagarna är med och skapar dessa effekter med sitt agerande eftersom han så tydligt markerar en skillnad mellan de passiva och aktiva. Thyrefors menar att de är ett fåtal som är mobbare men hennes definition på medlöparna är mer eller mindre passiva. Men oavsett dessa svårigheter så anser vi att vi nu ändå har visat hur de passivas agerande påverkar den utsatte.

6.5 Förslag till fortsatt forskning

Vi har i denna undersökning hört de utsattas upplevelser av de passiva deltagarna och vi anser att detta är ett perspektiv som bör studeras mera. De passiva deltagarnas agerande påverkar faktiskt alla berörda i en mobbningsituation och man bör därför inte lägga all vikt på den utsatta och mobbaren. Men det vi framförallt vill säga är att vår undersökning har sina begränsningar eftersom empirin för studien endast innehåller tio intervjupersoner. Det som skulle behövas är en mer omfattande undersökning där intervjupersonerna kunde vara fler och att man kanske fick mer komplexitet i materialet. Mobbning finns inte bara i skolor och på arbetsplatser. Det finns andra ställen också som till exempel föreningslivet, militäranläggningar m.m. Vi anser att det skulle behövas undersökas mera runt de passivas deltagare och den utsattes situation, och vad de passiva deltagarna själva tror att deras agerande gör för den utsatte. Kan det vara så att mobbaren sätter igång konflikten och att det senare blir mobbning på grund av att de passiva deltagarna är invanda i ett mönster som pågått en längre tid och därmed upprätthåller situationen åt mobbaren?

Det vi även upptäckte i undersökning var att många av de utsatta hade väldigt svårt att prata om sina arbetskamrater eller vänner som vi kallar de passiva deltagarna. Deras reaktion ändrades varje gång vi tog upp ämnet, vi märkte en sorgsenhet som inte fanns där när de talade om mobbaren. Den här förändringen i reaktionen tolkar vi som om de passiva deltagarnas agerande innebär något helt annat för den utsatte än vad mobbarens agerande åstadkommer. Det verkar nästan som den utsatte upplever mer djupgående problematiska känslor i relation till de passiva deltagarna än i relation till mobbaren, precis som Thyrefors är inne på. Kan detta ha att göra med den definition som finns om de passiva deltagarna och att det oftast pratas om den som mobbar och den som är utsatt. Det är således mobbaren som är skulden till allt som händer men vi undrar om det verkligen kan vara så? Är det så att mobbaren är den starke? Ligger makten hos mobbaren eller kan det vara så att makten styrs av de passiva deltagarna och att de är de som bestämmer hur föreställningen ska spelas och när det är dags att avsluta skådespeleriet. Goffmans publik buar eller applåderar och det kanske man ska ha i åtanke när man studerar interaktionen mellan individer. Det kanske inte är den aktivas handlingar man ska stirra sig blind på utan Goffman kanske har rätt när han säger att det är de små obetydliga gesterna som kan vara av mest betydelse. Eller för att uttrycka det på ett helt annat sätt:

Den yttersta tragedin är inte den onde människans brutalitet utan de goda människornas tystnad.¹²⁰
(Martin Luther King)

7. Abstrakt

Syftet med vår undersökning är att beskriva hur den utsatte upplever och påverkas av de passiva deltagarnas agerande i en mobbningsituation, utifrån den utsattes perspektiv. Definitionen av den passiva deltagaren beskrivs oftast som den som står utanför mobbningsituationen. Vårt val av metod blev grundad teori eftersom vi ville få fram en teoretisk modell om de passiva deltagarnas agerande gentemot den utsatte. Vårt tillväga gångsätt blev den kvalitativa metoden där vi intervjuade de utsatta för att få en djupare förståelse för fenomenet. I resultatet framkom det att de passiva deltagarnas agerande innebär att ju mindre stöd den utsatte får ju mer situationsisolering och interaktionsbrist upplever den utsatte. Den utsatte blir varken sedd eller hörd, denne tillhör ej kontexten, ingen definierar situationen likartat. Den utsatte upplever en rollåsning som innebär att den utsatte fastnar i en roll som man känner olust av. Detta medför att den utsatte befinner sig i en situation som inte går att ta sig ur. Den utsatte tappar tillit till människorna runt om kring och även till samhället och tillitsförlusten är ett faktum, vilket leder till ensamhet och isolering. Den utsatte börjar ifrågasätta både sin sociala och personliga identitet och det är inte ovanligt att identiteten förändras eller elimineras, en identitetsförlust har uppkommit hos den utsatte.

Keyword: bystander, bullying, outsiders, bullying at work, victims.

---

¹²⁰ Hallberg & Strandmark 2004

8. Referenslista

Litteratur

- Asplund J. (1991) *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft* Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Berlin E. & Enqvist (2002) *Stoppa mobbningen på jobbet* Växjö: Arbetsmiljöforum
- Berlin E. (2002) *Stoppa mobbningen i skolan* Växjö: Arbetsmiljöforum
- Björk G. (1995) *Mobbning - ett spel om makt* Göteborg: Kompaniet
- Bryman A. (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder* Trelleborg: Liber
- Coloroso B. (2003) *Mobbningens tre ansikten* Falun: Scandbook
- Eriksson B. Lindberg O., Flygare E. & Daneback K. (2002) *Skolan - en arena för mobbning* Kalmar: Liber
- Einarsen S., Rankes B., Matthiesen S. & Hellesøy O. (1998) *Mobbning och svåra personkonflikter* Stockholm: Kommentus
- Forskningsetiska principer (1990) Stockholm: Vetenskapsrådet
- Glaser B. (1992) *Basic of Grounded Teori Analysis Emergency Versus Forsing* Mill Valley Kalifornien: Sociology Press
- Goffman E. (2000) *Jaget och maskerna* Stockholm: Prisma
- Goffman E. (1983) *Totala institutioner* Angered: Graphic Systems
- Goffman E. (1970) *När människor möts* Stockholm: Bonniers
- Gyvå G. & Hylander I. (2003) *Grundad teori- Ett generande forskningsperspektiv* Stockholm: Liber
- Hallberg L. & Strandmark M. (2004) *Vuxenmobbning i människovårdande yrken* Lund: Studentlitteratur
- Hartman J. (2001) *Grundad teori Teorigenerering på empirisk grund* Lund: Studentlitteratur
- Heinemann P-P. (1972) *Mobbning - gruppvåld bland barn och vuxna* Lund: Natur & Kultur
- Hewitt J. (1981) *Jaget och Samhället* Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Leymann H. (1986) *Vuxenmobbning* Stockholm: Studentlitteratur

Leymann H. (1992) *Från mobbning till utslagning i arbetslivet* Stockholm: Publica
Macklem G. 2003) *Bullying and teasing Social Power in Children´s Groups* New York: Plenum Publishers
Månsson P. (2003) *Moderna samhällsteorier* Stockholm: Prisma
Olweus D. (1986) *Mobbning Vad vi vet och vad kan vi göra* Stockholm: Liber
Olweus D. (2001) *Mobbning i skolan* Stockholm: Liber
Olweus D. (1999) *Mobbning bland barn och ungdomar* 1999 Svenska utgåvan: Dan Olweus och Rädda Barnen
Thyrefors. I. (1999) *Syndabock* Falun: Natur och Kultur

Vetenskapliga artiklar

Baldry A. (2005) *Bystander Behaviour Among Italian Studies*. Blackwell Publishing
Limitet

Chekroun, P., Brauer, M (2002). *the bystander effect and social control behavior: the effect of the presence of others on people`s reactions to norm violations*. European Journal of Social Psychology; vol 32 Issue 6, p853-867.

Forsbäck Rantamaa E. & Johansson Rantamaa E (2006) *"Interaktionen mellan mobbningsoffret och de passiva deltagarna i en mobbningssituation"* Eskilstuna: ISB Mälardalens Högskola; Socialpsykologi B

Hansen, Å. M., Høgh, A., Persson, R., Karlson, B., Garde, A.H., Örbäck, P (2006). *Bullying at work, health outcomes, and physiological stress response*. Journal of Psychosomatic Research 60 63-72.

Hazler, R. J (1996). *Bystanders: An Overlooked Factor in Peer on Peer Abuse*. The Journal for the Professional Counselor/ vol. 11, No.2.

Latanè B. & Nida S. (1981) *Ten years of research on group size and helping*. Psychological Bulletin, 89, 308-324.

Lewis, S. E., Orford, J. (2005). *Women`s experiences of workplace bullying: Changes in social relationship*. Journal of community & Applied social Psychology, 29- 47

McLaughlin C.; Arnold R. & Boyd E. (2005) *Bystanders in School: What Do They Do and What Do They Think? Factors Influencing the Behaviour of English Students as Bystanders*. Blackwell Publishing Limited. Vol. 23 (2),30-35.

Menesini E., Codecasa E., Benelli B. & Cowie H (2003) *Enhancing Children`s Responsibility to Take Actions Against Bullying: Evaluation of a Befriending Intervention in Italian Middle Schools* Publishes online in Wiley Interscience. Vol 29 pp 1-14

O`Connell P., Pepler D. & Craig W (1999) *Peer involvement in bullying: Challenges for intervention*. Journal of Adolescence Vol. 122(4), pp. 437-452.

Riby, K. & Johnson, B. (2006). *Expressed readiness of Australian schoolchildren to act as bystander support of children who are being bullied*: Educational Psychology. Vol 26(3), pp 425-440.

Rolider A. & Ochayon M (2005) *Bystander Behaviours Among Israeli Children Witnessing Bullying Behaviour In School Settings*. Blackwell Publishing Limited

Salmivalli C. (1999) *Participant role approach to school bullying: implications for intervention*. Journal of Adolescence 453-459

Salmivalli C. & Vooren M (2004) Connections between attitudes, group norm, and behavior in bullying situations: International journal of behavioral development. Vol 28(3) pp 246-258.

Stueve, A., Dash, K., O'Donnell, L., Tehranifar, P., Wilson-Simmons, R., Slaby, R.G., Link, B.G. (2006). *Rethinking the bystander role in school: violence prevention*: Society for Public Health Education. Vol7, No.1, 117-124.

Twemlow, S., Sacco, F.C., Williams, P. (1996). *A clinical and interactionist perspective on the bully- victim- bystander relationship*: Bulletin of the Menninger Clinic, 296-313.

Vartia M. (2001) *Consequences of workplace bullying with respect to the well-being of its targets and the observers of bullying*: Scandinavian Journal of Work, Environment & Health. Vol 27 (1), pp 63-69

Arbetskyddsstyrelsens författningssamling 1993:17 *kränkande särbehandling i arbetslivet*

www.bo.se *Se mobbning för vad det är* Barnombudsmannen 2002

<http://www.skolverket.se/sb/d/1320/a/5664>

Bilaga 1

Hej!

Vi är två 40-åriga tjejer som heter Eija och Erja och vi studerar på Mälardalens Högskola i Eskilstuna. Våra namn är ganska lika och det beror helt enkelt på att vi är syskon och till och med tvillingar. Efter ganska lång tid ute på arbetsmarknaden bestämde vi oss båda två, på varsitt håll, att börja studera. Inriktningen blev den socialpsykologiska inriktningen i sociologi. Vi håller nu på med den avslutande delen av utbildningen vilket innebär att vi ska göra en fördjupning i ämnet och i och med detta göra ett självständigt arbete i en C-uppsats.

Vi har valt att uppsatsen skall handla om mobbning. Inte bara mobbning som man oftast beskriver det d.v.s. mellan mobbaren och den utsatte individen. Vi vill se mobbningen som en situation, i ett större perspektiv där andra individer också ingår. Syftet är att se mobbningsituationen från en annan synvinkel och därmed få en annan förståelse för hur den utsatte individen känner sig i mobbningsituationen. Att vi vill ha just din upplevelse och inte någon annans är på grund av att den är unik.

Vi har tänkt oss att utforma intervjuerna beroende på hur ni själva vill ha dem. Ni bestämmer själva var vi ska träffas. Vi kommer att inleda samtalet med att informera er om de etiska reglerna. Dessa kan ni läsa om längre ner. Om ni undrar över något så går det bra att ringa eller mejla till oss. Vi har tänkt oss att spela in samtalet på band för att senare kunna renskriva dessa. Detta gör vi naturligtvis bara om vi får ditt

tillstånd. I annat fall använder vi oss av papper och penna. Samtalet som vi eventuellt kommer att ha på band kommer givetvis att raderas. Varje intervjuperson kommer att vara helt anonym. Namn, kön, ålder och ort kommer inte att skrivas ner. Varje person kommer att döpas om till R1, R2 osv.

Följande etiska regler gäller för studien:

Informationkravet innebär att det är helt frivilligt att medverka och att vi informerar om syftet med studien.

Samtyckeskravet innebär att du samtycker till att vara med i undersökningen. Du har rätt att säga nej redan innan start. Du har rätt att inte svara på frågor som vi ställer. Du har också rätt att avstå från undersökningen ända fram till det datum då vi kommer att skicka in uppsatsen.

Konfidentialitetskravet innebär att vi försäkrar dig om vår tystnadsplikt och att våra intervjupersoner kommer att vara helt anonyma. Intervjupersonerna kommer att vara spridda över hela Sverige så det kommer inte att kunna spåras till dig. Det kan vara så att du själv känner igen dig i ett citat men det är bara du som vet om att det är du som har sagt detta. Vi kommer att ge våra intervjuer ett slumpvist nummer och därmed kommer också era adresser och namn att raderas.

Nyttjandekravet innebär att materialet endast kommer att användas i forskningssyfte. Vi kommer att tolka materialet efter de teoretiska perspektiv vi använder i uppsatsen. Dessa tolkningar är endast våra.

Om ni fortfarande kan tänka er att hjälpa oss med vårt arbete genom att delge oss era upplevelser så vore vi mycket tacksamma!

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Eija R Johansson & Erja R Forsbäck

Eija 0152 - 254 44, 0708 – 60 72 44, era04001@student.mdh.se

Erja 0152 - 210 47, 0708 – 38 67 65, era04002@student.mdh.se

Bilaga 2

Intervju guide

- När började mobbningen?
- Var pågick mobbningen?
- Hur märkte du av mobbningen?

- Vilka eller vem mobbade?
- Hur många arbetade på arbetsplatsen? Hur många var ni i klassen? Hur stor skola var det?

Sedan beror frågorna utefter vad respondenten svarade.

- Vad sade dina arbetskamrater eller kompisar?
- Vad gjorde de?

Sedan beror frågorna utefter hur respondenten svarade.

– Hur ser du på dig själv i dag?

Sedan beror frågorna utefter vad respondenten svarade.

Föreskrifter från arbetskyddsstyrelsen 1994

Bilaga 3

Tillämpningsområden och definitioner

1 § Dessa föreskrifter gäller all verksamhet där arbetstagare kan utsättas för kränkande särbehandling. Med kränkande särbehandling avses återkommande klandervärda eller negativt präglade handlingar som riktas mot enskilda arbetstagare på ett kränkande sätt och kan leda till att dessa ställs utanför arbetsplatsens gemenskap.

Allmänna bestämmelser

2 § Arbetsgivaren skall planera och organisera arbetet så att kränkande särbehandling så långt som möjligt förebyggs.

3 § Arbetsgivaren skall klargöra att kränkande särbehandling inte kan accepteras i verksamheten.

Rutiner

4 § I verksamheten skall finnas rutiner för att på ett tidigt stadium fånga upp signaler om och åtgärda sådana otillfredsställande arbetsförhållanden, problem i arbetets organisation eller missförhållande i samarbetet, vilka kan ge grund för kränkande särbehandling.

5 § Om tecken på kränkande särbehandling visar sig skall motverkande åtgärder snarast vidtas och följas upp. Därvid skall särskilt utredas om orsakerna till brister i samarbetet står att finna i arbetets organisation.

6 § Arbetstagaren som utsatts för kränkande särbehandling skall snabbt få hjälp och stöd. Arbetsgivare skall ha särskilda rutiner för detta.¹²¹

Skollagen 2006

Förhindra och förebygga

7 § Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för trakasserier och annan kränkande behandling

Utreda och vidta åtgärder

8 § Om huvudmannen för verksamheten, rektor eller någon motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får kännedom om att ett barn eller en elev i verksamheten anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen eller den huvudmannen som bestämmer utreda omständigheterna och förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan kräva att förhindra fortsatta trakasserier eller kränkande behandling.

Skadestånd

15 § Om huvudmannen för verksamheten, rektor eller någon motsvarande ledningsfunktion eller annan personal åsidosätter sina skyldigheter enligt 6-14 § §, skall huvudmannen dels betala skadestånd till barnet eller eleven för kränkning, dels en annan skada som har orsakats av åsidosättande.¹²²

---

¹²¹ AFS 1993:17

¹²² SFS 2006:67